

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės posėdžių skyrius
2024 01 22*

DIDŽIOJI KOLEGIJA

BYLA KUDREVIČIUS IR KITI PRIEŠ LIETUVĄ

(Peticija Nr. 37553/05)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2015 m. spalio 15 d.

Šis sprendimas yra galutinis.

Byloje Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas, posėdžiaujant Didžiajai kolegijai,
sudarytai iš:

pirmininko Dean Spielmann,
teisėjų Josep Casadevall,
Elisabeth Steiner,
Angelika Nußberger,
Boštjan M. Zupančič,
George Nicolaou,
Luis López Guerra,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Ganna Yudkivska,
Vincent A. De Gaetano,
André Potocki,
Helena Jäderblom,
Aleš Pejchal,
Johannes Silvis,
Krzysztof Wojtyczek,
Egidijaus Kūrio,
Jon Fridrik Kjølbro

ir Didžiosios kolegijos kanclerio pavaduotojo Søren Prebensen,
po svarstymo uždaruose posėdžiuose 2015 m. balandžio 9 d. ir 2015 m.
rugsėjo 9 d.

skelbia pastarąją dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo penki Lietuvos piliečiai Arūnas Kudrevičius, Bronius Markauskas, Artūras Pilota, Kęstutis Miliauskas ir Virginijus Mykolaitis (toliau – pareiškėjai), kurie 2005 m. spalio 8 d. Teismui pateikė peticiją (Nr. 37553/05) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjams atstovavo du Vilniuje praktikuojantys advokatai K. Stungys ir E. Losis. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė K. Bubnytė.

3. Pareiškėjai visų pirma teigė, kad jų nuteisimas už riaušes pažeidė jų teises į susirinkimų ir saviraiškos laisvę ir kad įstatymas, pagal kurį jie buvo nuteisti, neatitiko Konvencijos 7 straipsnio reikalavimų.

4. 2008 m. gegužės 21 d. apie peticiją buvo pranešta Vyriausybei.

5. Peticija buvo perduota nagrinėti Teismo Antrajam skyriui (Teismo reglamento 52 taisyklės 1 dalis). 2013 m. lapkričio 26 d. Antrojo skyriaus kolegija, sudaryta iš teisėjų Guido Raimondi, Danutės Jočienės,

Dragoljub Popović, András Sajó, Işıl Karakaş, Paulo Pinto de Albuquerque ir Helen Keller, taip pat skyriaus kanclerio Stanley Naismith, vienbalsiai paskelbė peticiją priimtina dėl skundų pagal Konvencijos 7 ir 11 straipsnius, o likusią jos dalį – nepriimtina. Keturiais balsais prieš tris kolegija nusprendė, kad buvo pažeistas Konvencijos 11 straipsnis, kad skundo pagal Konvencijos 7 straipsnį atskirai nagrinėti nereikia ir kad valstybė atsakovė turi sumokėti kiekvienam pareiškėjui po 2 000 eurų (toliau – EUR) neturtinei žalai atlyginti.

6. 2014 m. vasario 26 d. Vyriausybė paprašė perduoti bylą svarstyti Didžiajai kolegijai pagal Konvencijos 43 straipsnį ir 73 taisyklę. 2014 m. balandžio 14 d. Didžioji kolegija šį prašymą patenkino.

7. Didžiosios kolegijos sudėtis buvo nustatyta pagal Konvencijos 26 straipsnio 4 ir 5 dalis ir 24 taisyklę.

8. Pareiškėjai ir Vyriausybė pateikė pastabas (59 taisyklės 1 dalis).

9. Viešą posėdį buvo numatyta surengti 2014 m. lapkričio 26 d. Tačiau 2014 m. spalio 27 d. fakso pranešime pareiškėjų atstovas K. Stungys nurodė, kad pakankamai gerai nemoka nė vienos iš oficialių Teismo kalbų, todėl negali visapusiškai dalyvauti teismo posėdyje ir negali rasti kito atitinkamų įgūdžių turinčio advokato, kuris galėtų jam padėti. Todėl jis paprašė nagrinėti bylą jam nedalyvaujant ir savo iniciatyva pridėjo devynių puslapių dokumentą, kuriame iš esmės atsakė į Vyriausybės pastabose Didžiajai kolegijai išdėstytus argumentus. 2014 m. spalio 30 d. raštu Teismas informavo Vyriausybę, kad, atsižvelgdamas į pareiškėjų atstovo poziciją, jis svarsto galimybę atsisakyti viešo posėdžio ir suteikti šalims galimybę pateikti atsiliepimus į viena kitos pastabas. 2014 m. lapkričio 3 d. fakso pranešime Vyriausybė nurodė, kad neprieštaruja, jog byla būtų išnagrinėta neviešame posėdyje, ir kad kartu būtų dėkinga už galimybę pateikti atsiliepimą į pareiškėjų pastabas.

10. 2014 m. lapkričio 4 d. pirmininkas nusprendė atšaukti 2014 m. lapkričio 26 d. numatytą viešą posėdį bei pirmąjį svarstymą ir pasiūlyti šalims iki 2014 m. gruodžio 17 d. pateikti papildomas rašytines pastabas, atsakant į viena kitos pirmines pastabas. Pareiškėjų atstovui buvo nurodyta, kad, nepateikus naujų pastabų per nustatytą terminą, dokumentas, pridėtas prie 2014 m. spalio 27 d. fakso pranešimo, bus laikomas jo atsiliepimu į Vyriausybės argumentus, pateiktus Didžiajai kolegijai.

11. 2014 m. lapkričio mėn. pareiškėjų atstovas (K. Stungys) mirė. Pareiškėjų paskirtas naujas atstovas E. Losis paaiškino, kad dokumentas, pridėtas prie spalio 27 d. K. Stungio fakso pranešimo (žr. šio sprendimo 9 punktą), turėtų būti laikomas pareiškėjų atsiliepimu į Vyriausybės argumentus. Apie tai buvo informuota Vyriausybė. 2014 m. gruodžio 17 d. ji pateikė atsiliepimą į šį dokumentą.

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

12. Pirmasis pareiškėjas Arūnas Kudrevičius (toliau – A. K.) gimė 1970 m. ir gyvena Vaitkūnų kaime, Utenos rajone; antrasis pareiškėjas Bronius Markauskas (toliau – B. M.) gimė 1960 m. ir gyvena Triušelių kaime, Klaipėdos rajone; trečiasis pareiškėjas Artūras Pilota (toliau – A. P.) gimė 1973 m. ir gyvena Ožkasvilių kaime, Marijampolės rajone; ketvirtasis pareiškėjas Kęstutis Miliauskas (toliau – K. M.) gimė 1959 m. ir gyvena Jungėnų kaime, Marijampolės rajone; o penktasis pareiškėjas Virginijus Mykolaitis (toliau – V. M.) gimė 1961 m. ir gyvena Varakiškės kaime, Vilkaviškio rajone.

A. Ūkininkų mitingai

13. 2003 m. balandžio 15 d. grupė ūkininkų surengė mitingą priešais Seimo (Lietuvos Respublikos parlamento) pastatą, protestuodami dėl situacijos žemės ūkio sektoriuje, susiklosčiusios sumažėjus didmeninėms įvairių žemės ūkio produktų kainoms ir nemokant subsidijų už šių produktų gamybą, reikalaudami, kad valstybė imtųsi veiksmų. 2003 m. balandžio 22 d. Seimas priėmė rezoliuciją dėl žemės ūkio konkurencingumo stiprinimo, kurioje numatė padidinti subsidijas žemės ūkio sektoriui. Pareiškėjai tvirtina, kad Vyriausybė šios rezoliucijos neįgyvendino.

14. 2003 m. gegužės 16 d. Žemės ūkio rūmai, organizacija, įsteigta atstovauti ūkininkų interesams, susirinko aptarti galimų problemų sprendimo būdų. Nesulaukus teigiamų teisinio reglamentavimo pokyčių, buvo numatyta imtis priemonių, įskaitant ir kreipimąsi į administracinius teismus. Kol kas buvo nuspręsta organizuoti protesto akcijas trijose skirtingose vietose šalia magistralinių kelių, siekiant atkreipti dėmesį į žemės ūkio sektoriaus problemas.

15. 2003 m. gegužės mėn. Kalvarijos savivaldybė išdavė leidimą rengti taikius susirinkimus Kalvarijos mieste „prie turgaus“ 2003 m. gegužės 13–16 d. 8.00–23.00 val., 2003 m. gegužės 17 d. 8.00–15.00 val. ir 2003 m. gegužės 19 ir 20 d. 8.00–23.00 val. Organizatoriai buvo įspėti apie galimą atsakomybę pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą ir Baudžiamąjį kodeksą, įskaitant pastarojo 283 straipsnį (žr. šio sprendimo 62 punktą). Pasak Vyriausybės, panašūs leidimai su tokiais pačiais įspėjimais buvo išduoti ir 2003 m. gegužės 21–23, 24 ir 26–30 d.

16. 2003 m. gegužės 8 d. Pasvalio savivaldybė išdavė leidimą rengti mitingą „automobilių stovėjimo aikštelėje greitkelio „Via Baltica“ 63-iajame kilometre ir šalia šio greitkelio“. Be to, ūkininkams buvo leista dešimt dienų 2003 m. gegužės 15–25 d. demonstruoti žemės ūkio techniką. 2003 m.

gegužės 12 d. susirinkimo organizatoriai buvo įspėti apie galimą atsakomybę pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą ir Baudžiamąjį kodeksą, įskaitant pastarojo 283 straipsnį.

17. 2003 m. gegužės 19 d. Klaipėdos savivaldybė išdavė leidimą rengti susirinkimą 2003 m. gegužės 19–25 d. 11.00–23.00 val. „teritorijoje Divupių kaime šalia magistralinio kelio Vilnius–Klaipėda, bet ne arčiau kaip dvidešimt penki metrai nuo jo“. Leidime buvo nurodyta, kad juo suteikta teisė organizuoti taikų susirinkimą laikantis, be kita ko, Konstitucijoje ir Susirinkimų įstatyme įtvirtintų nuostatų. Jame taip pat buvo nurodyta, kad organizatoriai ir dalyviai privalo laikytis įstatymų ir vykdyti visus valdžios institucijų ir policijos nurodymus; nurodymų nesilaikymas gali užtraukti administracinę arba baudžiamąją atsakomybę. Antrasis pareiškėjas B. M., kuris buvo nurodytas kaip vienas susirinkimo organizatorių, pasirašė, kad pranešimą apie leidimą gavo.

18. Klaipėdos policija gavo informacijos apie galimą mitinguotojų ketinimą peržengti leidimuose nustatytas ribas. Todėl su B. M. buvo susisiektas telefonu ir surengtas susitikimas su juo, siekiant per mitingus išvengti neteisėtų veikų.

19. Mitingai prasidėjo 2003 m. gegužės 19 d. Ūkininkai susirinko nurodytose vietose.

20. 2003 m. gegužės 21 d. ūkininkai užblokavo kelius šalia Dirvupių kaimo, magistralinį kelią Vilnius–Klaipėda, magistralinį kelią Panevėžys–Pasvalys–Ryga jo 63-iajame kilometre ir magistralinį kelią Kaunas–Marijampolė–Suvalkai jo 94-ajame kilometre ir tęsė ten mitingus.

21. Vyriausybė pažymėjo, kad policija negavo išankstinio oficialaus pranešimo apie mitinguotojų ketinimą blokuoti tris pagrindinius šalies kelius. Ji ūkininkų ir pareiškėjų elgesį per mitingus apibūdino taip:

a) 2003 m. gegužės 21 d. apie 12.00 val. apie 500 žmonių grupė išėjo į magistralinį kelią Vilnius–Klaipėda ir liko ten stovėti, taip sustabdydama eismą;

b) 2003 m. gegužės 21 d. apie 12.00 val. apie 250 žmonių grupė išėjo į magistralinį kelią Panevėžys–Pasvalys–Ryga ir liko ten stovėti, taip sustabdydama eismą. Užblokavimas truko iki 2003 m. gegužės 23 d. 12.00 val. Pirmasis pareiškėjas paragino mitinguotojus persikelti iš automobilių stovėjimo aikštelės į magistralinį kelią;

c) 2003 m. gegužės 21 d. 11.50 val. 1 500 žmonių grupė išėjo į magistralinį kelią Kaunas–Marijampolė–Suvalkai ir liko ten stovėti, taip sustabdydama eismą. Be to, tą pačią dieną tarp 15.00 ir 16.30 val. trečiasis, ketvirtasis ir penktasis pareiškėjai traktoriais išvažiavo į magistralinį kelią ir juos ten paliko. Užblokavimas truko iki 2003 m. gegužės 22 d. 16.00 val.

22. 2003 m. gegužės 22 d. ūkininkai tęsė derybas su Vyriausybe. Kitą dieną, deryboms sėkmingai pasibaigus, ūkininkai nutraukė kelių užblokavimą.

B. Mitingų pasekmės

23. Šalys nesutarė dėl to, kokių mastų ūkininkų mitingai sutrikdė eismą.

24. Pareiškėjai tvirtino (žr. šio sprendimo 121 punktą), kad žinodama, jog gali būti blokuojami keliai, policija parengė alternatyvius kelių maršrutus netoli tų vietų, kuriose vyko mitingai, kad blokuojant kelius nebūtų sutrikdytas prekių judėjimas. Iš tikrųjų, aktualiomis dienomis šis buvo „net sklandesnis nei įprasta“. Tą galima buvo įrodyti remiantis „duomenimis iš punktų, kur buvo užblokuoti keliai“.

25. 2004 m. rugpjūčio 24 d. rašte, adresuotame pareiškėjų advokatui, Valstybės sienos apsaugos tarnyba nurodė, kad 2003 m. gegužės 21–23 d. netoli Kalvarijos sienos perėjimo punkto tarp Lietuvos ir Lenkijos abiem kryptimis susidarė kelios sunkvežimių eilės (2–10 kilometrų ilgio). Pagal tą patį raštą „lengvųjų automobilių eilių nebuvo“. Be to, eilių nesusidarė ir Lazdijų pasienio kontrolės punkte (kitame Lietuvos ir Lenkijos pasienio punkte).

26. Vyriausybė pirmiausia pažymėjo, kad magistralinis kelias Vilnius–Klaipėda yra pagrindinis greitkelis, jungiantis tris didžiausius šalies miestus, o magistralinis kelias Panevėžys–Pasvalys–Ryga (dar vadinamas greitkelio „Via Baltica“) bei magistralinis kelias Kaunas–Marijampolė–Suvalkai yra tranzitiniai magistraliniai keliai įvažiuoti į šalį ir iš jos išvažiuoti. Vyriausybė tvirtino, kad visi trys keliai buvo užblokuoti netoli muitinės postų esančiose vietose apie keturiasdešimt aštuonias valandas.

27. Vyriausybė labiausiai atkreipė dėmesį, kad dėl magistralinio kelio Kaunas–Marijampolė–Suvalkai užblokavimo, dėl kurio transporto priemonės negalėjo pereiti pasienio kontrolės, prie Kalvarijos sienos perėjimo punkto Lietuvoje ir Lenkijoje susidarė sunkiasvorių transporto priemonių ir lengvųjų automobilių eilės. Kad išvengtų spūsčių, sunkiasvorės transporto priemonės buvo priverstos važiuoti kitais maršrutais. Sutrikus Kalvarijos muitinės posto veiklai, Kauno teritorinė muitinė buvo priversta persikirstyti žmoniškuosius išteklius, taip pat pasirengti galimam veiklos reorganizavimui su Valstybės sienos apsaugos tarnyba ir Lenkijos muitine. Dėl to Kauno teritorinė muitinė patyrė papildomų išlaidų, tačiau konkreči materialinė žala nebuvo apskaičiuota.

28. Remiantis Kalvarijos policijos pranešimu, kelias buvo užblokuotas 2003 m. gegužės 22 d. Iš Lenkijos į Lietuvą grįžtančius sunkvežimius policija nukreipė į automobilių stovėjimo aikštelę prie Kalvarijos sienos perėjimo punkto. Apie 11.40 val. sunkvežimių vairuotojai kreipėsi į ūkininkus. Jie pareikalavo nutraukti kelio užblokavimą, grasindami panaudoti fizinę jėgą. Policija paragino konflikto šalis nusiraminti ir palaukti ūkininkų bei Ministro Pirmininko derybų rezultatų. Pasak Vyriausybės, ūkininkai ir sunkvežimių vairuotojai keletą kartų susiginčijo, tačiau rimtesnių susirėmimų išvengta.

Apie 16.15 val. telefonu ūkininkai sužinojo apie teigiamą derybų rezultatą ir patraukė nuo kelio vieną traktorių. Po to eismas buvo atnaujintas abiem kryptimis.

29. Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad 2003 m. gegužės 22 d. 14.00–16.00 val. užblokavus magistralinį kelią Vilnius–Ryga, sunkiasvorės krovininės transporto priemonės negalėjo kirsti sienos ir abiem kryptimis susidarė atitinkamai 1 600 ir 700 metrų ilgio eilės. Automobiliai važiavo apylanka žvyrkeliu.

30. 2003 m. rugsėjo 1 d. Pasvalio policija išdavė pažymą, kurioje nurodyta, kad 2003 m. gegužės 19–23 d. ūkininkai surengė mitingą automobilių stovėjimo aikštelėje, esančioje magistralinio kelio Panevėžys–Pasvalys–Ryga 63-iajame kilometre. 2003 m. gegužės 21 d. apie vidurdienį ūkininkai išėjo į magistralinį kelią ir sustabdė eismą. Jie leido pravažiuoti tik keleivinėms transporto priemonėms ir transporto priemonėms, vežančioms pavojingas medžiagas. Krovininėms transporto priemonėms ir lengviesiems automobiliams buvo leista pravažiuoti po dešimt kiekvienoje kelio pusėje vieną kartą per valandą. Siekdama pagerinti padėtį, policija bandė nukreipti transporto srautą, kad būtų galima apvažiuoti užblokuotą kelią per gretimuosius kaimus. Tačiau dėl prastos tų aplinkinių kelių būklės ne visos krovininės transporto priemonės galėjo jais važiuoti ir turėjo likti magistraliniame kelyje, kol ūkininkai pasitraukė. Kai kurie sunkvežimiai įklimpo smėlyje ir jiems ištraukti prireikė specialios technikos. Policija nurodė, kad ūkininkai atlaisvino greitkelį 2003 m. gegužės 23 d. 16.00 val.

31. Iš Teismui pateiktų dokumentų matyti, kad 2003 m. gegužės ir rugsėjo mėn. keturios logistikos bendrovės pranešė policijai ir Lietuvos nacionalinei vežėjų automobiliais asociacijai „Linava“, kad dėl kelių blokavimo per ūkininkų mitingus patyrė 25 245 litų (toliau – LTL), t. y. apie 7 300 eurų (toliau – EUR), turtinę žalą. Bendrovės nurodė, kad su šiais reikalavimais kreipsis į teismą.

32. Vyriausybė teigė, kad, nepaisant to, jog galiausiai buvo pateiktas tik vienas reikalavimas atlyginti turtinę žalą (žr. šio sprendimo 40 punktą), ne viena vežėjų bendrovė dėl sutrikdyto eismo patyrė materialinių nuostolių. Kaip nurodė „Linava“, „Vilniaus dobilas“ patyrė 6 100 LTL (apie 1 760 EUR) žalą; „Rokauta“ patyrė 4 880 LTL (apie 1 400 EUR) žalą; o „Immensum“ – 3 600 LTL (apie 1 050 EUR) žalą. Be to, 2003 m. gegužės 26 d. rašte bendrovė „Ridma“ nurodė, kad dėl kelio užblokavimo jos patirti nuostoliai siekė 10 655 LTL (apie 3 000 EUR).

C. Baudžiamasis procesas prieš pareiškėjus

1. Ikiteisminis tyrimas ir pirmosios instancijos teismo procesas Kauno miesto apylinkės teisme

33. Pareiškėjams ir keliems kitiems asmenims pradėti ikiteisminiai

tyrimai, įtariant juos sukėlus riaušes. 2003 m. liepos mėn. B. M., V. M., A. P. ir K. M. buvo įpareigoti neišvykti iš savo gyvenamosios vietos. Ši priemonė panaikinta 2003 m. spalio mėn.

34. 2003 m. spalio 1 d. policija ūkininkui A. D. skyrė 40 LTL (apie 12 EUR) baudą. Pareiškėjai tvirtina, kad policijos protokole, kuriame nurodytas baudos paskyrimas, buvo pažymėta, jog 2003 m. gegužės 21 d. A. D. pakvietė ūkininkus užblokuoti magistralinį kelią Kaunas–Marijampolė–Suvalkai Kalvarijos savivaldybėje; jis išėjo į kelio vidurį, priešais save stumdamas vežimą ir taip trukdydamas eismui. Tokiais veiksmais A. D. pažeidė Kelių eismo taisyklių 81 punktą (žr. šio sprendimo 67 punktą) ir taip padarė administracinės teisės pažeidimą, numatytą Administracinių teisės pažeidimų kodekso 131 straipsnyje (žr. šio sprendimo 66 punktą).

35. Vyriausybė pažymėjo, kad 2003 m. rugpjūčio 1 d. baudžiamoji byla A. D. buvo nutraukta, nes jis neorganizavo ir neprovokavo žmonių sambūrio šiurkščiai pažeisti viešąją tvarką; nebuvo manoma, kad jo padaryti veiksmai (ėjimas kelio viduriu priešais save stumiant vežimą) patenka į Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalies taikymo sritį (žr. šio sprendimo 62 punktą). Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad panašiais pagrindais baudžiamosios bylos buvo nutrauktos dar trims asmenims. Ketvirtajam asmeniui baudžiamoji byla buvo nutraukta dėl jo, kaip Seimo nario, imuniteto.

36. 2003 m. gruodžio 4 d. teismams buvo perduotas kaltinamasis aktas. B. M. ir A. K. buvo kaltinami riaušių kurstymu pagal Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalį.

37. Prokuroras pažymėjo, kad B. M. dalyvavo 2003 m. gegužės 16 d. ūkininkų susirinkime, kuriame ūkininkai nusprendė gegužės 19 d. surengti mitingus prie magistralinių kelių ir, Vyriausybei nepatenkinus jų reikalavimų iki gegužės 21 d. 11.00 val., blokuoti šiuos magistralinius kelius. Gegužės 19 d. B. M. liepė ūkininkams gegužės 21 d. blokuoti kelius. Dėl to tą dieną 12.09 val. apie 500 ūkininkų išėjo į magistralinį kelią Vilnius–Klaipėda. Ūkininkai atsisakė paklusti policijos reikalavimams nestovėti ant kelio. Taigi eismas buvo blokuojamas iki gegužės 23 d. 13.00 val. Aplinkiniuose keliuose susidarė spūstys, o kelių transportas regione tapo neįmanomas.

38. Dėl A. K. prokuroras teigė, kad jis taip pat kurstė ūkininkus blokuoti magistralinį kelią. Dėl to 2003 m. gegužės 21 d. vidurdienį į magistralinį kelią Panevėžys–Pasvalys–Ryga išėjo apie 250 žmonių ir jie atsisakė paklusti policijos nurodymams neblokuoti magistralinio kelio. Kelias liko užblokuotas iki gegužės 23 d. 10.58 val. Aplinkiniuose keliuose susidarė spūstys. Buvo sutrikdytas įprastas Saločių–Grenctalės pasienio kontrolės punkto darbas.

39. V. M., K. M. ir A. P. buvo pareikšti kaltinimai dėl šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo riaušių metu pagal Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalį. Prokuroras tvirtino, kad 2003 m. gegužės 21 d. apie 11.50 val. į

magistralinį kelią Kaunas–Marijampolė–Suvalkai jo 94-ajame kilometre išėjo apie 1 500 žmonių. Apie 15.00–16.00 val. minėti pareiškėjai trimis traktoriais įvažiavo į magistralinį kelią ir paliko juos važiuojamojoje dalyje. Šie trys pareiškėjai atsisakė paklusti policijos nurodymams nepažeisti viešosios tvarkos ir nepalikti traktorių ant kelio. Traktoriai liko ant kelio iki 2003 m. gegužės 22 d. 16.15 val. Dėl to buvo užblokuotas magistralinio kelio ruožas nuo 84-ojo iki 94-ojo kilometro. Dėl padidėjusio eismo aplinkiniais keliais susidarė spūstys ir regione sustojo kelių transportas. Buvo sutrikdytas įprastas Kalvarijos ir Marijampolės pasienio kontrolės punktų darbas.

40. Baudžiamojoje byloje logistikos bendrovė pareiškė civilinį ieškinį A. K., kaip asmeniui, kuris kurstė ūkininkus blokuoti magistralinį kelią Panevėžys–Pasvalys–Ryga, reikalaudama atlyginti 1 100 LTL (apie 290 EUR) nuostolius, kuriuos ji tariamai patyrė dėl šio kelio blokavimo.

41. Kauno miesto apylinkės teismas surengė kelis posėdžius ir juose keli liudytojai davė parodymus.

42. 2004 m. rugsėjo 29 d. Kauno miesto apylinkės teismas pripažino pareiškėjus kaltais dėl riaušių kurstymo arba dalyvavimo jose pagal Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalį.

43. Apylinkės teismas pripažino B. M. kaltu, remdamasis įvykių vaizdo įrašais, dokumentiniais įrodymais ir vieno liudytojo parodymais. Teismas padarė išvadą, kad B. M. organizavo sambūrį siekdamas šiurkščiai pažeisti viešąją tvarką, t. y. sukelti riaušes. B. M. buvo 2003 m. gegužės 16 d. vykusio ūkininkų susirinkimo, kuriame ūkininkai nusprendė bandyti siekti savo tikslų organizuodami protestus prie magistralinių kelių, vienas iš lyderių. Apylinkės teismas pažymėjo, kad B. M. koordinavo ūkininkų veiksmus ir dėl to 2003 m. gegužės 21 d. apie 500 žmonių išėjo į magistralinį kelią Vilnius–Klaipėda ir jį užblokavo. Dėl to iki 2003 m. gegužės 23 d. buvo užblokuotas eismas. Taip įvykdytas šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas buvo tyčinis ir turi būti kvalifikuojamas kaip riaušės. Apylinkės teismas atmetė B. M. teiginį, kad jis su kitais ūkininkais veikė būtinojo reikalingumo sąlygomis, nes kelio blokavimas buvo paskutinė galimybė atkreipti Vyriausybės dėmesį į jų problemas. Ūkininkai turėjo kitą pasirinkimą – kreiptis su skundais į administracinius teismus. Šią alternatyvą ūkininkai patys paminėjo 2003 m. gegužės 16 d. susirinkime (žr. šio sprendimo 14 punktą). Apylinkės teismas taip pat pažymėjo, kad asmuo, savo veiksmais sudaręs pavojingą situaciją, gali pasiremti būtinojo reikalingumo nuostatomis tik tuo atveju, jei pavojinga situacija sudaryta dėl neatsargumo (Baudžiamojo kodekso 31 straipsnio 2 dalis – žr. šio sprendimo 65 punktą). Vis dėlto B. M. veiksmai buvo tyčiniai, todėl buvo tikslinga jį pripažinti kaltu dėl riaušių organizavimo.

44. Apylinkės teismas konstatavo, kad remiantis daugiausia vaizdo įrašais ir dokumentiniais įrodymais nustatyta, jog A. K. taip pat organizavo susirinkimą siekdamas šiurkščiai pažeisti viešąją tvarką. Jis dalyvavo 2003 m. gegužės 16 d. ūkininkų susirinkime ir žinojo apie sprendimą rengti

protesto akcijas prie kelių. Kai 2003 m. gegužės 21 d. ūkininkų minia užblokavo magistralinį kelią Panevėžys–Pasvalys–Ryga, buvo šiurkščiai pažeista viešoji tvarka. Toje kelio dalyje buvo sustabdytas eismas – tai sukėlė nepatogumų vairuotojams ir krovinių vežėjams. Apylinkės teismas konstatavo, kad:

„per gegužės 21 ir 22 d. vykusį kelio blokavimą A. K. koordinavo minios veiksmus, t. y. davė nurodymus praleisti kai kurias transporto priemones, kurstė [ūkininkus] laikytis ir nesisitraukti nuo magistralinio kelio, palaikė ryšius su protestų dalyviais Kalvarijos savivaldybėje ir Klaipėdos rajone, [ir] ūkininkų vardu mobiliuoju telefonu derėjosi su valdžios institucijomis“.

Apylinkės teismas pažymėjo, kad susirinkę ūkininkai (apie 250 asmenų) „pakluso A. K. veiksams ir vykdė jo nurodymus“. Apylinkės teismo nuomone, A. K. veiksmai laikytini riaušių organizavimu pagal Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalį.

45. Remdamasis asociacijos „Linava“ pateiktais rašytiniais įrodymais, apylinkės teismas taip pat nustatė, kad A. K., suorganizavęs magistralinio kelio Panevėžys–Pasvalys–Ryga blokavimą, padarė turtinės žalos trims vežėjų bendrovėms. Kadangi vienas iš vežėjų buvo pareiškęs 1 100 LTL (apie 290 EUR – žr. šio sprendimo 40 punktą) civilinį ieškinį, apylinkės teismas nusprendė, kad jį reikia patenkinti.

46. Apylinkės teismas, pripažindamas V. M., K. M. ir A. P. kaltais dėl šiurkštaus viešosios tvarkos pažeidimo riaušių metu, dokumentinių įrodymų, garso ir vaizdo medžiagos bei dviejų liudytojų parodymų pagrindu nustatė, kad 2003 m. gegužės 21 d. nuo 11.50 val. iki 16.15 val. jie trise įvažiavo traktoriais į magistralinį kelią Kaunas–Marijampolė–Suvalkai 94-ajame kilometre. Jie atsisakė paklusti teisėtiems policijos reikalavimams nepažeisti viešosios tvarkos ir nestatyti traktorių ant važiuojamosios kelio dalies ir paliko traktorius ten iki 2003 m. gegužės 22 d. 16.15 val. Dėl šios priežasties ir dėl to, kad ant važiuojamosios kelio dalies buvo susirinkę apie 1 500 žmonių, magistralinio kelio Kaunas–Marijampolė–Suvalkai ruože tarp 84-ojo ir 94-ojo kilometrų buvo užblokuotas eismas, susidarė transporto spūstys ir sutriko įprastas Kalvarijos ir Lazdijų pasienio kontrolės punktų darbas.

47. Visiems penkiems pareiškėjams buvo paskirta po šešiasdešimt parų baudžiamojo arešto. Apylinkės teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad visi pareiškėjai buvo teigiamai charakterizuojami ir nebuvo jų atsakomybė sunkinančių aplinkybių. Todėl buvo pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Taigi apylinkės teismas atidėjo jų bausmės vykdymą vieniems metams. Pareiškėjai buvo įpareigoti be išankstinio valdžios institucijų sutikimo neišvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip septynioms paroms. Ši priemonė turėjo galioti vienus metus, kol buvo atidėtas bausmės vykdymas.

48. Apylinkės teismas dėl įrodymų trūkumo taip pat išteisino dar du

asmenis, kuriems buvo pareikšti kaltinimai dėl riaušių organizavimo.

2. Apskundimas Kauno apygardos teismui

49. 2004 m. spalio 18 d. pareiškėjai pateikė apeliacinį skundą Kauno apygardos teismui. Jie, be kita ko, pažymėjo, kad kitas ūkininkas A. D. už tokių patį teisės pažeidimą buvo nubaustas tik pagal administracinę teisę (žr. šio sprendimo 34 ir 35 punktus).

50. Pareiškėjai taip pat tvirtino, kad Europos Sąjungos valstybėse narėse kelių blokavimas pripažįstamas kaip tam tikra mitingų forma ir kad teisę rengti mitingus garantuoja Konvencijos 10 ir 11 straipsniai. Jie rėmėsi, be kita ko, 1998 m. gruodžio 7 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2679/98 2 straipsniu (žr. šio sprendimo 77 punktą) ir 2001 m. kovo 22 d. Europos Bendrijų Komisijos ataskaita (COM(2001) 160) dėl šio reglamento taikymo, taip pat Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau – EBTT) sprendimu byloje *Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge prieš Austriją* (žr. šio sprendimo 73–76 punktus).

51. 2005 m. sausio 14 d. Kauno apygardos teismas konstatavo, kad apylinkės teismas išsamiai ir nešališkai įvertino visas bylos aplinkybes. Apygardos teismas pažymėjo, kad nusikalstama veika riaušėmis kėsiamasi į viešąją tvarką, visuomenės saugumą, sveikatą, orumą ir nuosavybės neliečiamumą. Nusikalstamos veikos objektyvusis požymis pasireiškia susirinkusių žmonių organizavimu susitelkti vienam tikslui, t. y. pažeisti viešąją tvarką, ir šio sprendimo vykdymu, šiuo atveju – kelių blokavimo organizavimu. Tam, kad šie veiksmai būtų laikomi nusikaltimu, reikalinga tyčia, t. y. kaltinamieji turi suvokti, kad jų atliekami veiksmai neteisėti. Dėl B. M. ir A. K. apygardos teismas pažymėjo, kad mitingų metu šie du pareiškėjai susirinkusiems asmenims nurodė, jog buvo priimtas sprendimas blokuoti kelius. Buvo nustatyta, kad B. M. ir A. K. suprato, jog kelių blokavimas būtų neteisėtas, ir jie buvo įspėti apie jų kaip organizatorių atsakomybę. Nepaisydami to, jie toliau koordinavo ūkininkų veiksmus ir primygtinai ragino ūkininkus tęsti kelių blokavimą. Būtent dėl tokių B. M. ir A. K. veiksmų 2003 m. gegužės 21 d. minia išėjo į magistralinius kelius ir juos užblokavo, taip sustabdydama eismą ir pažeisdama kitų asmenų konstitucines teises ir laisves laisvai ir nevaržomai judėti, padarydama žalos vežėjams ir taip šiurkščiai pažeisdama viešąją tvarką.

52. Apygardos teismas taip pat pritarė apylinkės teismo išvadai dėl V. M., K. M. ir A. P. nuteisimo pagrįstumo. Jis pažymėjo, kad įvažiavę traktoriais į magistralinį kelią ir taip sukėlę transporto spūstis bei sutrikdę įprastą pasienio kontrolės tarnybų darbą, taip pat atsisakę paklusti teisėtiems policijos pareigūnų reikalavimams nestatyti traktorių ant kelio, šie trys pareiškėjai šiurkščiai pažeidė viešąją tvarką. Tai, kad užblokavus magistralinius kelius policijos pareigūnai ir vairuotojai derėjosi su ūkininkais ir dėl to dalis vairuotojų buvo praleisti, nėra aplinkybė, mažinanti nusikalstamos veikos

pavojingumą ir priešingumą teisei. Apygardos teismas taip pat pažymėjo, kad pagrindinio magistralinio kelio blokavimas sukėlė pavojingų pasekmių ir jo negalima laikyti tik administracinės teisės pažeidimu, pavyzdžiui, Kelių eismo taisyklių pažeidimu. Dėl pareiškėjų argumento, kad jų padarytos veikos buvo tapačios veikai, už kurią kitas ūkininkas A. D. buvo nubaustas tik administracine tvarka kaip už Kelių eismo taisyklių pažeidimą (žr. šio sprendimo 49 punktą), apygardos teismas nurodė, kad nėra administracinis teismas, taigi negali komentuoti administracinės teisės pažeidimo.

53. Nors apygardos teismas ir pažymėjo, kad pareiškėjai turi teisę į saviraiškos laisvę pagal Konvencijos 10 straipsnį, jis vis dėlto nurodė, kad ši teisė gali būti apribota, jei kyla grėsmė viešajai tvarkai ir nusikaltimų prevencijai. Analogiški teisės į saviraiškos laisvę apribojimai numatyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje (žr. šio sprendimo 61 punktą). Šiuo klausimu apygardos teismas pažymėjo, kad B. M. ir A. K. elgesys duodant nurodymus kitiems protesto akcijoje dalyvavusiems asmenims negali būti laikomas nebaudžiama nuomonės išraiška, nes jie pažeidė viešąją tvarką, taip užsitraukdami baudžiamąją atsakomybę.

54. Apygardos teismas pridūrė, kad nusikalstama veika neprarado pavojingumo visuomenei elemento vien dėl to, kad Vyriausybė atsisakė didinti didmenines kainas, arba dėl to, kad Vyriausybė tariamai nesiėmė reikiamų veiksmų.

3. Kasaciniai skundai Lietuvos Aukščiausiajam Teismui

55. 2005 m. kovo 2 d. pareiškėjai pateikė kasacinį skundą.

56. 2005 m. spalio 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija (žr. šio sprendimo 70 punktą) atmetė kasacinį skundą. Aiškindamas Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalyje apibrėžto riausių nusikaltimo esmę (žr. šio sprendimo 62 punktą), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas rėmėsi tuo, kad šis nusikaltimas priskirtas prie nusikaltimų viešajai tvarkai, kuri yra šio nusikaltimo objektas. Nustatant nusikaltimo apimtį, minėtoje nuostatoje numatyti šie nusikaltimo požymiai: žmonių sambūrio organizavimas viešai smurtauti, niokoti turtą ar kitaip pažeisti viešąją tvarką arba šių veiksmų padarymas sambūrio metu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, riaušės – tai situacija, kai žmonių sambūris tyčiniaus veiksmais šiurkščiai pažeidžia viešąją tvarką, viešai smurtauja arba niokoja turtą. Šio nusikaltimo subjektyvusis požymis (kaltė) pasireiškia tiesiogine tyčia. Kaltininkas turi i) suprasti, kad atlieka veiksmus, numatytus Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalyje, ir ii) norėti taip veikti.

57. Vertindamas šios bylos aplinkybes, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad žemesniųjų instancijų teismai teisingai kvalifikavo, jog pareiškėjų veiksmai patenka į Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalies taikymo sritį. Konkrečiai pirmosios instancijos teismas tinkamai nustatė visas 283 straipsnio 1 dalies taikymo sąlygas, tai yra kad buvo susirinkusi minia ir

kad užblokavus magistralinius kelius, sustabdžius eismą bei sutrikdžius pasienio kontrolės tarnybų darbą buvo pažeista viešoji tvarka. Pareiškėjai už padarytus nusikaltimus buvo nuteisti pagal jų padarymo metu galiojusį įstatymą, o bausmės jiems buvo paskirtos pagal Baudžiamojo kodekso nuostatas. Taigi apkaltinamieji nuosprendžiai pareiškėjams atitiko įstatymus ir nepažeidė Konvencijos 7 straipsnio 1 dalies.

58. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė, kad pareiškėjai buvo nuteisti ne už tai, jog reiškė savo nuomonę ar skleidė idėjas (šiai veiklai taikomos Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje numatytos garantijos), o už veiksmus, kuriais šiurkščiai pažeidė viešąją tvarką.

59. Galiausiai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pritarė apygardos teismo nuomonei, kad negalima pripažinti, jog pareiškėjai veikė esant būtinojo reikalingumo situacijai (žr. šio sprendimo 54 punktą). Pieno supirkimo kainų kritimas ir kitos žemės ūkio subsidijavimo problemos nebuvo akivaizdus arba realus pavojus kieno nors nuosavybei, nes ši dar nebuvo atsiradusi. Valstybė neatėmė iš pareiškėjų jų nuosavybės, o jų nepasitenkinimas Vyriausybės politika žemės ūkio srityje nepateisino veikų, už kurias nuteisti pareiškėjai.

60. 2005 m. spalio 17, 18, 20, 21 d. ir lapkričio 7 d. nutartimis Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atleido pareiškėjus nuo bausmės suėjus bausmės vykdymo atidėjimo terminui.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ

A. Konstitucija

61. Konstitucijos 25 ir 36 straipsniuose nustatyta:

25 straipsnis

„Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti.

Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Laisvė reikšti įsitikinimus, auti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai.

Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.

<...>“

36 straipsnis

„Negalima drausti ar trukdyti piliečiams rinktis be ginklo į taikius susirinkimus.

Ši teisė negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai reikia apsaugoti valstybės ar visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ar dorovę arba kitų asmenų teises ir laisves.“

B. Baudžiamasis kodeksas

62. 2000 m. spalio 25 d. Baudžiamasis kodeksas buvo paskelbtas oficialiajame leidinyje „Valstybės žinios“ ir įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. 283 straipsnio 1 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už riaušes, kurios priskiriamos prie baudžiamųjų nusižengimų viešajai tvarkai. Joje nustatyta:

283 straipsnis. Riaušės

„Tas, kas organizavo ar išprovokavo žmonių sambūrį viešai smurtauti, niokoti turtą ar kitaip šiurkščiai pažeisti viešąją tvarką, taip pat tas, kas riaušių metu smurtavo, niokojo turtą ar kitaip šiurkščiai pažeidė viešąją tvarką, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.“

63. 75 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta, kad asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus ne daugiau kaip trejiems metams, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. Bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Atidėdamas bausmės vykdymą, teismas gali paskirti nuteistajam įpareigojimą be institucijos, prižiūrinčios sprendimo vykdymą, sutikimo neišvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip septynioms paroms.

64. Pagal 97 straipsnį turinčiais teistumą laikomi už nusikaltimo padarymą nuteisti asmenys, kuriems įsiteisėjo apkaltinamasis nuosprendis. Asmenys, kuriems bausmės vykdymas buvo atidėtas, laikomi turinčiais teistumą laikotarpiu, kuriam buvo atidėtas bausmės vykdymas.

65. 31 straipsnyje apibrėžta būtinojo reikalingumo sąvoka. Jame nustatyta, kad asmuo neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus už veiką, kurią jis padarė siekdamas pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, jeigu šis pavojus negalėjo būti pašalintas kitomis priemonėmis ir padaryta žala yra mažesnė už tą, kurios siekta išvengti. Vis dėlto asmuo, savo veiksmais sudaręs pavojingą situaciją, gali pasiremti būtinojo reikalingumo nuostatomis tik tuo atveju, jeigu pavojinga situacija sudaryta dėl neatsargumo.

C. Administracinių teisės pažeidimų kodeksas ir Kelių eismo taisyklės

66. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 124¹ straipsnyje bylai reikšmingu metu buvo nustatyta vairuotojų administracinė atsakomybė už Kelių eismo taisyklių pažeidimą. Šiame straipsnyje buvo nustatyta, kad už sustojimo ir stovėjimo automagistralėse taisyklių pažeidimą vairuotojams skirtina bauda nuo 100 iki 150 LTL (apie 30–45 EUR). Kodekso 131 straipsnyje buvo nustatyta pėsčiųjų administracinė atsakomybė už

nepaklusimą kelių eismo reguliavimo signalams, važiuojamosios kelio dalies perėjimą arba ėjimą ja. Už tokį pažeidimą grėsė 30–50 LTL (apie 8–15 EUR) bauda.

67. Kelių eismo taisyklėse įtvirtinta, kad pėstieji privalo eiti šaligatviais, o ten, kur jų nėra – viena eile dešiniuoju važiuojamosios dalies pakraščiu (taisyklių 81 punktas).

D. Susirinkimų įstatymas

68. Susirinkimų įstatymo bylai reikšmingos nuostatos:

8 straipsnis. Draudžiami susirinkimai

„Draudžiami susirinkimai, kurių dalyviai:

<...>

2) vairuoja transporto priemones taip, kad kelia grėsmę eismo tvarkai ir saugumui, sudaro pavojų susirinkime dalyvaujančių bei kitų asmenų saugumui, sveikatai, pažeidžia viešąją tvarką ir visuomeninę rimtį;

<...>“

17 straipsnis. Susirinkimo nutraukimas policijos pareigūnų iniciatyva

Susirinkimą nutraukia policijos pareigūnai, stebintys, ar laikomasi įstatymų susirinkime, jeigu viešai perspėti susirinkimo organizatoriai ar dalyviai:

1) tyčia šiurkščiai pažeidžia šio įstatymo nustatytą susirinkimų organizavimo tvarką <...>;

2) pasinaudodami susirinkimo galimybėmis, kėsinaisi įvykdyti ar įvykdo nusikaltimus Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai ar kitas tyčines nusikalstamas veikas žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei, asmens garbei ir orumui, visuomenės saugumui, valdymo tvarkai ir viešajai tvarkai;

3) individualiai ar grupiniais veiksmais trikdo ar kelia realią grėsmę sutrukdyti transporto eismą, valstybinių įstaigų, organizacijų ar savivaldybių normalią veiklą <...>“

69. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 188⁷ straipsnyje nustatyta:

„Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo pažeidimas – užtraukia baudą nuo penkių šimtų iki dviejų tūkstančių litų arba administracinę areštą iki trisdešimties parų.

Kitų masinių renginių nustatytos tvarkos pažeidimas – užtraukia baudą nuo vieno šimto iki penkių šimtų litų.“

E. Teismų įstatymas

70. Teismų įstatyme bylai reikšmingu metu buvo nustatyta, kad Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant

įstatymus ir kitus teisės aktus. Aukščiausiasis Teismas taip pat analizuoja teismų praktiką ir teikia rekomendacinius išaiškinimus. Atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, Aukščiausiajame Teisme bylas gali nagrinėti trijų teisėjų kolegija, išplėstinė septynių teisėjų kolegija arba plenarinė sesija (23, 27 ir 36 straipsniai).

III. BYLAI REIKŠMINGA EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. ESTT praktika

1. *Byla Europos Bendrijų Komisija prieš Prancūzijos Respubliką*

71. ESTT laisvo prekių judėjimo trikdyto klausimą nagrinėjo byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Prancūzijos Respubliką* (C-265/95, 1997 m. gruodžio 9 d. sprendimas; toliau – *Komisijos byla*), susijusioje su pavojingais incidentais, įvykusiais Prancūzijos pietuose. Prancūzijos ūkininkai naikino žemės ūkio produktus iš Ispanijos bei Italijos ir atitinkamuose didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriuose buvo įvykdyti smurtiniai bei vandalizmo veiksmai. ESTT pabrėžė, kad pagal EB sutartį Europos vidaus rinka pasižymi kliūčių laisvam prekių judėjimui tarp valstybių narių panaikinimu. Sutarties 30 straipsnis valstybėms narėms draudžia kiekybinius importo apribojimus ir kitas lygiaverčio poveikio priemones. Todėl visos tiesioginės ar netiesioginės realios ar galimos kliūtys prekybos importo srautams Bendrijos viduje turi būti panaikintos. Sutarties 30 straipsnis kartu su Sutarties 5 straipsniu yra taikomas ir tada, kai valstybė narė delsia nustatyti priemones, kurių reikia ne valstybės sukeltoms laisvo prekių judėjimo kliūtims įveikti.

72. ESTT sutiko, kad valstybės turi tam tikrą nuožiūros laisvę nustatydamos, kokios priemonės tinkamiausios šioje srityje. Vis dėlto akivaizdu, kad Prancūzijoje įvykdyti smurtiniai veiksmai prieš kitų valstybių narių kilmės žemės ūkio produktus sudarė kliūtis prekybai šiais produktais Bendrijos viduje. Aptariamieji incidentai reguliariai kartojosi daugiau kaip dešimt metų; kai kuriais atvejais Prancūzijos valdžios institucijos buvo įspėtos apie gresiančias ūkininkų demonstracijas, išpuoliai užsitęsėdavo net kelias valandas ir vandalizmo aktai, kuriuos įvykdė asmenys, dažnai neužsidengę veidų, buvo nufilmuoti televizijos kamerų. Nepaisant to, tik nedidelė dalis pažeidėjų buvo nustatyti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn. To pakako, kad ESTT priimtų išvadą, jog priemonių, kurių ėmėsi Prancūzijos vyriausybė, akivaizdžiai nepakako tam, kad jos teritorijoje būtų užtikrinta laisvė prekiauti žemės ūkio produktais Bendrijos viduje, ir kad Prancūzija neįvykdė įsipareigojimų pagal EB sutarties 30 straipsnį, taikomą kartu su 5 straipsniu. Taip sukurta nesaugi aplinka turėjo atgrasantį poveikį visam prekybos srautui, o sunki Prancūzijos ūkininkų padėtis negalėjo pateisinti netinkamo Bendrijos teisės taikymo, nes nebuvo įrodyta, kad šios

teisės įgyvendinimas būtų sukėlęs pavojų viešajai tvarkai, su kuriuo valstybė nebūtų pajėgusi susidoroti. Iš tiesų didelių viešosios tvarkos pažeidimų grėsmė tam tikrais atvejais gali pateisinti policijos nesikišimą; vis dėlto toks argumentas gali būti pateiktas tik konkrečiam atvejui, o ne visiems aptariamiems incidentams pateisinti.

2. *Byla Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge prieš Austriją*

73. Byloje *Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge prieš Austriją*, (C-112/00, 2003 m. birželio 12 d. sprendimas; toliau – *Schmidberger* byla) ESTT priėmė prejudicinį sprendimą dėl EB sutarties 30, 34 ir 36 straipsnių (dabar – Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 34, 35 ir 36 straipsniai), taikomų kartu su jos 5 straipsniu (panaikintu ir iš esmės pakeistu Europos Sąjungos sutarties (toliau – ESS) 4 straipsnio 3 dalimi), aiškinimo ir dėl valstybės narės atsakomybės už žalą, sukeltą asmenims valstybei narei pažeidus Bendrijos teisę, sąlygų. Byla buvo pradėta dėl Austrijos valdžios institucijų netiesiogiai išduoto leidimo aplinkosaugos asociacijai surengti protesto akciją Brenerio greitkelyje, dėl kurios eismas šiuo greitkelio buvo visiškai nutrauktas beveik trisdešimt valandų. Dėl to ir dėl anksčiau nustatyto visuotinai taikomo nacionalinio draudimo važiuoti švenčių dienomis Brenerio greitkelis (pagrindinis tranzitinis kelias Bendrijos viduje) buvo uždarytas daugumos sunkiasvorių transporto priemonių eismui keturias dienas iš eilės, išskyrus trumpą kelių valandų pertrauką.

74. Remdamasis *Komisijos* byloje nustatytais principais (žr. šio sprendimo 71–72 punktus), susijusiais su valstybių narių pozityviosiomis pareigomis šioje srityje, ESTT nusprendė, kad sprendimas neuždrausti skundžiamos protesto akcijos prilygo laisvo prekių judėjimo apribojimui. Toliau jis vertino, ar toks neuždraudimas galėtų būti objektyviai pateisinamas. Jis pažymėjo, kad specifiniai protesto akcijos tikslai patys savaime yra nereikšmingi, kad būtų nustatyta valstybės narės atsakomybė pagal EB sutartį, svarbus yra tik valdžios institucijų siekiamas tikslas, konkrečiai, pagarba pagrindinėms žmogaus teisėms į saviraiškos ir susirinkimų laisvę. Tiek laisvas prekių judėjimas (vienas pagrindinių EB sutarties principų), tiek Konvencijos 10 ir 11 straipsniuose garantuojamos teisės gali būti ribojami siekiant užtikrinti reikalavimų, susijusių su viešuoju interesu, vykdymą. Liko išsiaiškinti, ar Austrijos toleruojami laisvo prekių judėjimo apribojimai buvo proporcingi siekiamam teisėtam tikslui.

75. Šiuo klausimu ESTT pažymėjo, kad *Schmidberger* byla skiriasi nuo *Komisijos* bylos tuo, kad: a) protestuotojai prašė išduoti leidimą; b) kliūtis laisvam prekių judėjimui buvo apribota geografiškai; c) protestuotojų tikslas nebuvo apriboti prekybą konkrečios rūšies ar konkretaus šaltinio prekėmis; d) kompetentingos institucijos ėmėsi įvairių administracinių ir pagalbinių priemonių (visuomenės informavimas, įvairių alternatyvių kelių nustatymas,

saugumo užtikrinimas protesto vietoje), kad eismas būtų kuo mažiau sutrikdytas; ir e) protesto akcija nesukūrė bendros nesaugios aplinkos, turinčio atgrasantį poveikį visam prekybos srautui Bendrijos viduje. Tokiomis aplinkybėmis Austrija turėjo teisę manyti, kad visiškas protesto akcijos uždraudimas būtų prilygęs nepriimtinais teisės į taikių susirinkimų laisvę apribojimui, o griežtesnių sąlygų dėl protesto akcijos vietos ir (arba) trukmės nustatymas galėjo būti vertinamas kaip pernelyg didelis apribojimas. Šiuo požiūriu ESTT nurodė:

„90. <...> Nors kompetentingos nacionalinės institucijos privalo stengtis, kad valstybiniame greitkelyje surengtos protesto akcijos poveikis laisvam judėjimui būtų kuo labiau apribotas, jos turi įvertinti šio intereso ir protestuotojų, kurie siekia atkreipti visuomenės dėmesį į jų veiksmų tikslus, interesus.

91. Nors tokie veiksmai paprastai sukelia nepatogumų juose nedalyvaujantiems asmenims, ypač tai pasakytina apie laisvą judėjimą, nepatogumai iš esmės gali būti toleruojami su sąlyga, kad siekiamas tikslas – iš esmės viešas nuomonės pareiškimas teisėtu būdu.

92. Šiuo klausimu Austrijos Respublika tvirtina, ir tokia pozicija nėra ginčijama, kad bet kuriuo atveju visi alternatyvūs sprendimai, kuriems buvo įmanoma pritarti, galėjo turėti rizikingą atoveiksmį, kurį būtų buvę sunku kontroliuoti ir kuris galėtų sukelti daug rimtesnių Bendrijos vidaus prekybos ir viešosios tvarkos trikdymų, kaip antai „nevaldomos“ demonstracijos, protestuotojų ir jų oponentų susirėmimai ar protestuotojų, manančių, kad nebuvo leista pasinaudoti jų pagrindinėmis teisėmis, smurto veiksmai.“

76. ESTT padarė išvadą, kad:

„tai, kad kompetentingos valstybės narės institucijos neuždraudė protesto akcijos tokiomis aplinkybėmis, kokios susiklostė pagrindinėje byloje, nėra nesuderinama su Sutarties 30 ir 34 straipsniais, nagrinėjamaiais kartu su 5 straipsniu.“

B. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2679/98

77. 1998 m. gruodžio 7 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2679/98 dėl vidaus rinkos funkcionavimo, susijusio su laisvu prekių judėjimu tarp valstybių narių, 2 straipsnis nustato:

„Šis reglamentas nedaro įtakos pagrindinėms teisėms, kurias pripažino valstybės narės, įskaitant teisę ir laisvę streikuoti. Šios teisės gali apimti ir teisę arba laisvę imtis kitų veiksmų, numatytų specifinėse valstybių narių darbo santykių sistemose.“

IV. LYGINAMOJI TEISĖ

78. Teismas patikrino trisdešimt penkių Europos Tarybos šalių narių, t. y. Airijos, Albanijos, Austrijos, Azerbaidžano, Belgijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Bulgarijos, Čekijos Respublikos, Estijos, Graikijos, Gruzijos, Italijos, buvusiosios Jugoslavijos Respublikos Makedonijos, Jungtinės Karalystės, Juodkalnijos, Kipro, Kroatijos, Latvijos, Lenkijos, Lichtenšteino,

Liuksemburgo, Moldovos Respublikos, Portugalijos, Prancūzijos, Rumunijos, Rusijos, Serbijos, Slovakijos, Slovėnijos, Suomijos, Šveicarijos, Turkijos, Ukrainos, Vengrijos ir Vokietijos, teisės nuostatas, reglamentuojančias eismo sutrikdymą per viešas demonstracijas, naudojant transporto priemones.

79. Ši lyginamoji teisėtyra rodo, kad nors transporto priemonių naudojimas per viešas demonstracijas paprastai nėra konkrečiai reglamentuotas šalių narių įstatymuose, už eismo sutrikdymą viešajame greitkelyje transporto priemonėmis ar kitomis priemonėmis taikomos baudžiamosios sankcijos šiose dešimtyje šalių: Airijoje, Azerbaidžane, Belgijoje, Graikijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje ir Turkijoje. Nuteistam kaltininkui gali būti paskirta skirtingos trukmės laisvės atėmimo bausmė (mažiausia Graikijoje – trys mėnesiai, Italijoje – iki vieno metų, Prancūzijoje ir Rumunijoje – dveji metai, Azerbaidžane ir Turkijoje – treji metai, Portugalijoje – penkeri metai, Belgijoje – dešimt metų) arba bauda (Airijoje ir Jungtinėje Karalystėje).

80. Keliose šalyse numatytos kriminalinės bausmės, įskaitant laisvės atėmimą, tais atvejais, kai eismo sutrikdymas sukelia sunkių pasekmių, pavyzdžiui, žalą turtui arba asmenų gyvybei bei fiziniam vientisumui (pvz., Čekijos Respublikoje, buvusiojoje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje, Moldovos Respublikoje, Rusijoje, Sakartvele, Šveicarijoje, Ukrainoje, Vengrijoje) arba jei jis susijęs su tam tikrais smerktino elgesio pavyzdžiais, pavyzdžiui, grasinimais ar smurtu (Estijoje ir Slovakijoje), susirinkimams keliamų teisinių reikalavimų pažeidimu (Kipre) arba policijos nurodymų nevykdymu bei pasipriešinimu jiems (Austrijoje). Konkrečiai, Vokietijoje yra suformuota teismų praktika, pagal kurią gatvių blokavimas transporto priemonėmis per viešas demonstracijas prilyginamas prievartos nusikaltimui.

81. Nekriminalinės bausmės už eismo sutrikdymą, pažeidžiantį kelių eismo taisyklės arba viešų susirinkimų taisyklės, numatytos Bosnijos ir Hercegovinos, Bulgarijos, Estijos, Kroatijos, Latvijos, Liuksemburgo, Lenkijos, Moldovos Respublikos, Rusijos, Serbijos, Slovakijos, Suomijos ir Šveicarijos įstatymuose, kuriuose tokie pažeidimai laikomi baudžiamuoju arba administraciniu nusižengimu, už kurį skiriama bauda.

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS 10 IR 11 STRAIPSNIŲ PAŽEIDIMAS

82. Pareiškėjai skundėsi, kad jų nuteisimas pažeidė jų teises į saviraiškos ir taikių susirinkimų laisvę, garantuojamas atitinkamuose Konvencijos 10 ir 11 straipsniuose.

Šiai bylai reikšmingos šių nuostatų dalys yra:

10 straipsnis

„1. Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. <...>

2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą.“

11 straipsnis

„1. Kiekvienas turi teisę į taikių susirinkimų laisvę <...>

2. Naudojimuisi šiomis teisėmis netaikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos nustato įstatymas ir kurie yra būtini demokratinėje visuomenėje dėl valstybės saugumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę arba kitų asmenų teises ir laisves.“

83. Vyriausybė su tokiu teiginiu nesutiko.

84. Visų pirma Teismas pažymi, kad pareiškėjai savo pastabose Didžiajai kolegijai, be kita ko, teigė, jog Vyriausybės atstovė, pasirašiusi prašymą perduoti bylą, negali būti laikoma nešališka, nes ji, būdama Seimo kontroliere, 2004 m. nagrinėjo ūkininkų skundą dėl kai kurių svarbiausių žemės ūkio politikos klausimų. Tačiau jie nesirėmė jokia Konvencijos ar Teismo reglamento nuostata ir nenurodė jokio konkretaus fakto ar aplinkybės, kuriuos būtų galima laikyti trūkumu pagal minėto reglamento 44A (Pareiga bendradarbiauti su Teismu), 44B (Teismo nurodymų nevykdymas), 44C (Neveiksmingas dalyvavimas) arba 44D (Netinkami šalies argumentai) taisyklę arba kurie kitaip keltų abejonių dėl proceso, kurio metu penkių teisėjų kolegija nagrinėjo Vyriausybės prašymą. Bet kuriuo atveju pagal 43 straipsnio 3 dalį, jeigu, kaip šiuo atveju, komisija „patenkin[o]“ prašymą, Didžioji kolegija *išsprendžia bylą* priimdama sprendimą“ (išskirta papildomai), kuris, kaip numatyta, yra galutinis ir negali būti apskūstas. Todėl Teismas nemato pagrindo nagrinėti šį klausimą.

85. Toliau Teismas pažymi, kad dėl tų pačių faktinių aplinkybių pareiškėjai rėmėsi dviem atskiromis Konvencijos nuostatomis: Konvencijos 10 ir 11 straipsniais. Teismo nuomone, šios bylos aplinkybėmis 10 straipsnis laikytinas *lex generalis* 11 straipsnio, kuris yra *lex specialis*, atžvilgiu (žr. *Ezelin prieš Prancūziją*, 1991 m. balandžio 26 d., § 35, A serija, Nr. 202). Pareiškėjai iš esmės skundžiasi dėl to, kad jie buvo nuteisti už taikių susirinkimų rengimą. Todėl Teismas daro išvadą, kad pareiškėjų skundas turėtų būti nagrinėjamas tik pagal 11 straipsnį (žr. *Schwabe ir M. G. prieš Vokietiją*, Nr. 8080/08 ir 8577/08, § 101, ECHR 2011; taip pat žr., *mutatis mutandis*, *Galstyan prieš Armėniją*, Nr. 26986/03, §§ 95–96, 2007 m.

lapkričio 15 d., ir *Primov ir kt. prieš Rusiją*, Nr. 17391/06, § 91, 2014 m. birželio 12 d.).

86. Vis dėlto nepaisant savo autonomiškumo ir konkrečios taikymo srities, 11 straipsnis turi būti vertinamas ir atsižvelgiant į 10 straipsnį, pagal kurį naudojimosi teise į susirinkimų laisvę tikslas yra išreikšti asmeninę nuomonę (žr. *Ezelin*, minėta pirmiau, § 37; *Laisvės ir demokratijos partija (ÖZDEP) prieš Turkiją* [DK], Nr. 23885/94, § 37, ECHR 1999-VIII; *Fáber prieš Vengriją*, Nr. 40721/08, § 41, 2012 m. liepos 24 d.; ir *Nemtsov prieš Rusiją*, Nr. 1774/11, § 62, 2014 m. liepos 31 d.), taip pat būtinybė sudaryti sąlygas viešai diskutuoti ir atvirai išreikšti protestą (žr. *Éva Molnár prieš Vengriją*, Nr. 10346/05, § 42, 2008 m. spalio 7 d.).

A. Ar buvo trukdoma naudotis teise į taikių susirinkimų laisvę

1. Šalių argumentai

a) Pareiškėjai

87. Pareiškėjai teigė, kad jų nuteisimas prilygo jų teisės organizuoti taikų mitingą ir jame dalyvauti apribojimui.

b) Vyriausybė

88. Kolegijai Vyriausybė teigė, kad pareiškėjų teisė į taikių susirinkimų laisvę nebuvo apribota. Ji pažymėjo, kad pareiškėjams ir kitiems dalyviams buvo išduotas leidimas organizuoti taikius mitingus. Jie pasinaudojo šia laisve ir niekas už tai nebuvo nubaustas. Pareiškėjai buvo nuteisti ne už naudojimąsi teise į susirinkimų laisvę, o už šiurkštų viešosios tvarkos pažeidimą organizuojant riaušes.

89. Vis dėlto savo pastabose Didžiajai kolegijai Vyriausybė nurodė, kad neginčija, jog pareiškėjų teisė į taikių susirinkimų laisvę buvo apribota.

2. Kolegijos sprendimas

90. Kolegija nusprendė, kad nors pareiškėjams ir buvo leista naudotis teise į taikius susirinkimus, jie buvo nuteisti už pažeidimą, susijusį su jų veiksmais per susirinkimą, kurie nebuvo smurtiniai, ir taip buvo apribotos jų teisės, numatytos 11 straipsnyje (žr. Kolegijos sprendimo 67 punktą).

3. Didžiosios kolegijos vertinimas

a) Konvencijos 11 straipsnio taikymas

91. Pirmiausia, Teismas turi nustatyti, ar šios bylos faktinės aplinkybės patenka į Konvencijos 11 straipsnio taikymo sritį. Jis pakartoja, kad teisė į susirinkimų laisvę yra pagrindinė teisė demokratinėje visuomenėje ir, kaip ir

teisė į saviraiškos laisvę, yra vienas iš tokios visuomenės pamatų. Taigi ji neturėtų būti aiškinama siaurai (žr. *Taranenko prieš Rusiją*, Nr. 19554/05, § 65, 2014 m. gegužės 15 d.). Iš esmės ši teisė apima tiek privačius susirinkimus, tiek mitingus viešose vietose, statiškus ar eitynių formos; be to, ja gali naudotis tiek individualūs dalyviai, tiek susirinkimo organizatoriai (žr. *Djavit An prieš Turkiją*, Nr. 20652/92, § 56, ECHR 2003-III; *Ziliberberg prieš Moldovą* (nut.), Nr. 61821/00, 2004 m. gegužės 4 d.; ir *Barraco prieš Prancūziją*, Nr. 31684/05, § 41, 2009 m. kovo 5 d.).

92. Konvencijos 11 straipsniu saugoma tik teisė į „taikius susirinkimus“ – ši sąvoka neapima demonstracijos, kurios organizatoriai ir dalyviai turi smurtinių ketinimų (žr. *Stankov ir Jungtinė makedonų organizacija „Ilinden“ prieš Bulgariją*, Nr. 29221/95 ir 29225/95, § 77, ECHR 2001-IX). Taigi 11 straipsnio garantijos taikomos visiems susirinkimams, išskyrus tuos, kurių organizatoriai ir dalyviai turi tokių ketinimų, kursto smurtą ar kitaip atmeta demokratinės visuomenės pagrindus (žr. *Sergey Kuznetsov prieš Rusiją*, Nr. 10877/04, § 45, 2008 m. spalio 23 d.; *Alekseyev prieš Rusiją*, Nr. 4916/07 ir 2 kiti, § 80, 2010 m. spalio 21 d.; *Fáber*, minėta pirmiau, § 37; *Gün ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 8029/07, § 49, 2013 m. birželio 18 d.; ir *Taranenko*, minėta pirmiau, § 66).

93. Nagrinėjamoje byloje Lietuvos teismai nustatė, kad kai kurie ūkininkai naudojo transporto priemones, ypač traktorius, magistraliniams keliams užblokuoti. Pareiškėjai to neginčija. Vis dėlto aptariamos transporto priemonės nebuvo panaudotos siekiant sužaloti policijos pareigūnus arba visuomenės narius. Nors ūkininkai ir sunkvežimių vairuotojai keletą kartų susiginčijo, rimtesnių susidūrimų buvo išvengta (žr. šio sprendimo 28 punktą). Be to, nacionalinės valdžios institucijos nei pareiškėjų, nei kitų ūkininkų nekaltino dėl konkrečių smurto veiksmų ar smurtinių ketinimų.

94. Šiuo klausimu pažymėtina, kad asmuo nepraranda teisės į taikių susirinkimų laisvę dėl pavienių smurto atvejų ar kitų baustinių veikų, kurias per demonstraciją įvykdė kiti asmenys, jeigu tokio asmens ketinimai ar elgesys išlieka taikūs (žr. *Ziliberberg*, minėta pirmiau). Dėl galimybės prie demonstracijos prisijungti smurtinių ketinimų turintiems asmenims, kurie nėra asociacijos organizatorės nariai, ši teisė negali būti savaime atimta (žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 155). Net jeigu yra reali grėsmė, kad per viešą demonstraciją gali kilti neramumų dėl įvykių, kurie nepriklauso nuo jos organizatorių, tokia demonstracija savaime nepašalinama iš 11 straipsnio 1 dalies taikymo srities, o bet koks jai taikomas apribojimas turi atitikti šios nuostatos 2 dalies sąlygas (žr. *Schwabe ir M. G.*, minėta pirmiau, § 103, ir *Taranenko*, minėta pirmiau, § 66).

95. Be to, Teismas pažymi, kad ūkininkams buvo išduoti leidimai rengti taikius susirinkimus ir demonstruoti žemės ūkio techniką. Šiais susirinkimais buvo siekiama politinio tikslo ir jie buvo skirti politinėms idėjoms išreikšti, visų pirma Vyriausybės politikai užginčyti ir pasiekti, kad žemės ūkio

sektoriui būtų skiriamos subsidijos.

96. Mitingai buvo surengti nurodytose vietose 2003 m. gegužės 19–21 d. (žr. šio sprendimo 19–20 punktus). Paskutinę dieną ūkininkai persikėlė į magistralinius kelius ir ten pastatė traktorius, taip užblokuodami tris pagrindinius šalies kelius ir peržengdami Lietuvos valdžios institucijų išduotų leidimų ribas.

97. Vis dėlto pareiškėjų nuteisimas buvo grindžiamas ne dalyvavimu atliekant smurtinius veiksmus ar kurstant juos atlikti, bet viešosios tvarkos pažeidimu dėl kelių blokavimo. Be to, Teismas pažymi, kad nagrinėjamu atveju eismo sutrikdymas negali būti apibūdintas kaip šalutinis viešojoje vietoje vykusio mitingo poveikis, o veikiau kaip ūkininkų, kurie norėjo atkreipti dėmesį į žemės ūkio sektoriaus problemas ir paraginti Vyriausybę patenkinti jų reikalavimus, tyčinių veiksmų rezultatas (taip pat žr. šio sprendimo 169–175 punktuose Teismo išdėstytus argumentus). Teismo nuomone, nors tai nėra neįprastas reiškinys naudojantis susirinkimų laisve šiuolaikinėse visuomenėse, fiziniai veiksmai, kuriais sąmoningai trukdoma eismui ir įprastam gyvenimui, siekiant stipriai sutrikdyti kitų asmenų vykdomą veiklą, nėra šios laisvės, saugomos Konvencijos 11 straipsniu, esmė (žr., pavyzdžiui, *Barraco*, minėta pirmiau, § 39, kurioje pareiškėjo nuteisimas už dalyvavimą eismo sulėtinimo operacijoje, per kurią keliomis greitkelio eismo juostomis važiavo transporto priemonių užtvara, siekiant sulėtinti už jos važiuojančių automobilių eismą, buvo pripažintas 11 straipsnyje numatytų jo teisių apribojimu; taip pat žr. *Lucas prieš Jungtinę Karalystę* (nut.), Nr. 39013/02, 2003 m. kovo 18 d., dėl demonstracijos, per kurią buvo užblokuotas viešasis kelias, siekiant išreikšti protestą prieš branduolinio povandeninio laivo išsaugojimą, ir kuri buvo pripažinta atitinkančia 11 straipsnio sąlygas; *Steel ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 1998 m. rugsėjo 23 d., § 92, *Reports of Judgments and Decisions*, 1998-VII, kurioje Teismas nurodė, kad fizinis trukdymas veiklai – medžioklei ir greitkelio statybai, kuriai nepritarė, atitinkamai, pirmasis ir antrasis pareiškėjai, buvo nuomonės išreiškimas, kaip tai suprantama pagal 10 straipsnį; ir *Drieman ir kiti prieš Norvegiją* (nut.), Nr. 33678/96, 2000 m. gegužės 4 d., kurioje Teismas rėmėsi prielaida, kad „Greenpeace“ aktyvistai, kurie manevravo valtimis taip, kad sutrikdytų banginių medžioklę, galėjo remtis 10 ir 11 straipsniais). Tokia padėtis gali turėti įtakos bet kokiam „būtinumo“ vertinimui, kuris turi būti atliktas pagal 11 straipsnio 2 dalį.

98. Vis dėlto Teismas nemano, kad ginčijamas vadovavimas mitingams, už kurį pareiškėjai buvo patraukti atsakomybėn, buvo tokio pobūdžio ir laipsnio, kad jų dalyvavimui mitinge nebebūtų taikoma Konvencijos 11 straipsnyje numatyta teisė į taikių susirinkimų laisvę apsauga. Teismas taip pat pažymi, kad Kauno apygardos teismas sutiko, jog pareiškėjai naudojo teisę į saviraiškos laisvę pagal Konvencijos 10 straipsnį (žr. šio sprendimo 53 punktą), ir mano, kad nėra požymių, jog pareiškėjai pakenkė

demokratinės visuomenės pagrindams.

99. To pakanka, kad Teismas padarytų išvadą, jog pareiškėjai turi teisę remtis 11 straipsnyje numatytais garantijomis, todėl jis taikytinas šioje byloje.

b) Apribojimo buvimas

100. Antra, Teismas nustatys, ar pareiškėjų teisė į susirinkimų laisvę buvo apribota. Jis pakartoja, kad ribojimas nebūtinai turi reikšti tiesioginį teisinį arba faktinį draudimą – jam gali prilygti įvairios kitos valdžios institucijų taikomos priemonės. 11 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „apribojimai“ turi būti aiškinama kaip apimanti tiek priemones, kurių imtasi prieš susirinkimą arba per jį, tiek priemonės, pavyzdžiui, baudžiamąsias priemones, kurių imtasi po jo (žr. *Ezelin*, minėta pirmiau, § 39; *Kasparov ir kiti prieš Rusiją*, Nr. 21613/07, § 84, 2013 m. spalio 3 d.; *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 93, ir *Nemcov*, minėta pirmiau, § 73). Pavyzdžiui, išankstinis draudimas gali turėti atgrasomąjį poveikį asmenims, ketinantiems dalyvauti susirinkime, taigi, prilygti apribojimui, net jeigu vėliau susirinkimas vyksta be jokio valdžios institucijų trukdymo. Atsisakymas leisti asmeniui keliauti, kad galėtų dalyvauti mitinge, taip pat prilygsta apribojimui. Jam prilygsta ir valdžios institucijų taikomos priemonės per susirinkimą, pavyzdžiui, susirinkimo išvaikymas arba dalyvių sulaikymas, ir už dalyvavimą susirinkime taikomos sankcijos (žr. *Kasparov ir kiti*, minėta pirmiau, § 84, ir ten nurodytą Teismo praktiką).

101. Teismas pažymi, kad šioje byloje pareiškėjams buvo leista netrukdomai naudotis taikių susirinkimų laisve ne tik leidimuose nurodytose vietose, bet ir tada, kai mitingai persikėlė į viešuosius magistralinius kelius, pažeidžiant išduotų leidimų sąlygas. Iš tiesų, policija neišvaikė sambūrių, net kai mitinguotojai ėmėsi blokuoti kelius. Vis dėlto vėliau pareiškėjai buvo nuteisti už savo vaidmenį organizuojant ir vykdant kelių blokavimą per antrąją mitingų dalį. Kaip jau minėta šiame sprendime, nors toks jų elgesys ir smerktinas, jo pobūdis nelaikytinas smurtiniu. Todėl Teismas yra pasirengęs pripažinti, kad pareiškėjų nuteisimas už dalyvavimą aptariamuose mitinguose prilygo jų teisės į taikių susirinkimų laisvę apribojimui. Šiuo požiūriu pažymėtina, kad bylą nagrinėjant Didžiojoje kolegijoje Vyriausybė neginčijo apribojimo fakto (žr. šio sprendimo 89 punktą).

102. Toks apribojimas laikomas 11 straipsnio pažeidimu, nebent jį „nustato įstatymas“, juo siekiama vieno ar daugiau teisėtų tikslų pagal 2 dalį ir jis yra „būtinai demokratinėje visuomenėje“ siekiant tokio tikslo arba tikslų (be daugelio kitų sprendimų, žr. *Vyerentsov prieš Ukrainą*, Nr. 20372/11, § 51, 2013 m. balandžio 11 d., ir *Nemcov*, minėta pirmiau, § 72).

B. Ar apribojimas buvo „nustatytas įstatyme“

1. Šalių teiginiai

a) Pareiškėjai

103. Pareiškėjai neigė tai, kad jų nuteisimą pagal Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalį (žr. šio sprendimo 62 punktą) „nustato įstatymas“. Visų pirma, sąvoka „šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas“, vartojama minėtoje nuostatoje, nėra aiškiai apibrėžta, todėl ji negali būti teisėtai laikoma aptariamą nusikalstamos veikos požymiu. B. M. ir A. K. primygtinai tvirtino, jog jie buvo pripažinti kaltais ir nuteisti ne pagal įstatymą, bet už tai, kad ūkininkų susirinkime išreiškė savo nuomonę ir gynė ją taikioje demonstracijoje. Kiti trys pareiškėjai – V. M., K. M. ir A. P – teigė, kad jie buvo nuteisti vien už tai, kad įvažiavo traktoriais į magistralinį kelią ir juos ten pastatė, nors magistralinį kelią jau buvo užblokavusi policija ir ūkininkai. Taigi apkaltinamasis nuosprendis buvo perteklinė priemonė, o jų veiksmai turėjo būti vertinami kaip administracinės teisės pažeidimas pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 124¹ arba 131 straipsnį (žr. šio sprendimo 66 punktą), kaip tai buvo padaryta ūkininko A. D. atveju (žr. šio sprendimo 49 punktą).

104. Pareiškėjai taip pat pažymėjo, kad Vyriausybė kaip precedentą nurodė „riaušes“, kurios įvyko prie Seimo pastato (žr. šio sprendimo 191 punktą). Vis dėlto toje byloje, priešingai nei šioje, mitinguotojai naudojo smurtą, niokojo turtą ir priešinosi policijai, sukeldami pareigūnams fizinės ir moralinės žalos. Priešingai, pareiškėjų tikslas buvo ne naudoti smurtą ar padaryti žalos, bet parodyti Lietuvos ūkininkų socialinius ir finansinius poreikius.

b) Vyriausybė

105. Vyriausybė teigė, kad bet koks galimas pareiškėjų teisės į taikių susirinkimų laisvę apribojimas buvo nustatytas įstatyme. Pareiškėjai buvo nuteisti pagal Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta bausmė už šiurkščius viešosios tvarkos pažeidimus. Remdamasi Teismo sprendimu byloje *Galstyan* (minėta pirmiau, § 107) ir atsižvelgdama į baudžiamiesiems nusižengimams viešajai tvarkai būdingą įvairovę, Vyriausybė manė, kad vidaus teisės norma buvo suformuluota pakankamai tiksliai (taip pat žr. Vyriausybės argumentus, išdėstytus atsižvelgiant į Konvencijos 7 straipsnį, – šios išvados 188–191 punktai).

106. Be to, Vyriausybė kaip nepagrįstą ginčijo pareiškėjų argumentą, kad jų veiksmai laikytini administracinės teisės pažeidimais. Administracinė atsakomybė už žemės ūkio transporto priemonių statymą viešajame magistraliniame kelyje ir jų palikimą draudžiamoje vietoje pareiškėjams hipotetiškai galėjo būti taikoma pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 124¹ arba 131 straipsnį (žr. šio sprendimo 66 punktą). Vis dėlto šiose nuostatose numatytas administracinės teisės pažeidimas neapima pareiškėjų

veiksmų šioje byloje. Pirma, pareiškėjai veikė kaip žmonių minios dalis. Antra, traktoriai buvo ne tik pastatyti ir palikti be priežiūros, bet ir panaudoti magistraliniam keliui blokuoti, taip keliant grėsmę kitų asmenų teisėms ir įprastam valstybės institucijų darbui. Galiausiai buvo siekiama konkretaus rezultato – užblokuoti kelius. Taigi pareiškėjų tikslas buvo padaryti šiurkštų viešosios tvarkos pažeidimą, o ne tik pažeisti transporto priemonių statymo taisykles.

2. Kolegijos sprendimas

107. Kolegija rėmėsi prielaida, kad apribojimą „nustatė įstatymas“, kaip suprantama pagal Konvencijos 11 straipsnio 2 dalį (žr. Kolegijos sprendimo 79 punktą).

3. Didžiosios kolegijos vertinimas

a) Bendrieji principai

108. Teismas pakartoja savo praktiką, pagal kurią, atsižvelgiant į Konvencijos 8–11 straipsniuose vartojamas formuluotes „nustato įstatymas“ ir „įstatymų nustatyti atvejai“, ne tik reikalaujama, kad ginčijama priemonė turėtų teisinį pagrindą vidaus teisėje, bet ir nurodoma atitinkamo įstatymo kokybė – suinteresuotas asmuo turi turėti galimybę su juo susipažinti ir turi būti nuspėjamas jo poveikis (be kitų, žr. *Rotaru prieš Rumuniją* [DK], Nr. 28341/95, § 52, ECHR 2000-V; *VgT Verein gegen Tierfabriken prieš Šveicariją*, Nr. 24699/94, § 52, ECHR 2001-VI; *Gawęda prieš Lenkiją*, Nr. 26229/95, § 39, ECHR 2002-II; *Maestri prieš Italiją* [DK], Nr. 39748/98, § 30, ECHR 2004-I; *Vyerentsov*, minėta pirmiau, § 52; *Gorzelik ir kiti prieš Lenkiją* [DK], Nr. 44158/98, §§ 64–65, ECHR 2004-I; ir *Sindicatul „Păstorul cel Bun“ prieš Rumuniją* [DK], Nr. 2330/09, § 153, ECHR 2013).

109. Konkrečiai, norma negali būti laikoma „įstatymu“, jei ji nesuformuluota pakankamai tiksliai, kad pilietis (prireikus gavęs atitinkamą patarimą) galėtų numatyti, kiek tai pagrįsta esant tam tikroms aplinkybėms, pasekmės, kurias gali sukelti tam tikras veiksmas (žr., pavyzdžiui, *Djavit An*, minėta pirmiau, § 65). Vis dėlto patirtis rodo, kad neįmanoma pasiekti absoliutaus tikslumo rengiant įstatymus, ypač tose srityse, kuriose situacija keičiasi pagal visuomenėje vyraujančias pažiūras (žr., be kita ko, *Ezelin*, minėta pirmiau, § 45). Visų pirma tam tikro veiksmo pasekmės neturi būti nuspėjamos absoliučiai užtikrintai: patirtis rodo, kad tą pasiekti neįmanoma. Be to, nors aiškumas yra labai pageidautinas, jis gali lemti pernelyg didelį nelankstumą, o teisė turi gebėti neatsilikti nuo besikeičiančių aplinkybių. Todėl daugelis įstatymų neišvengiamai yra suformuluoti daugiau ar mažiau neapibrėžtai ir jų aiškinimą bei taikymą lemia praktika (žr., be kita ko, *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1)*, 1979 m. balandžio 26 d., § 49, A serija, Nr. 30; *Rekvényi prieš Vengriją* [DK], Nr. 25390/94, § 34,

ECHR 1999-III; *Ziliberg*, minėta pirmiau; *Galstyan*, minėta pirmiau, § 106; ir *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 125).

110. Nacionaliniams teismams patikėtas sprendimų priėmimas ir yra skirtas tokioms abejonėms dėl aiškinimo, kurių gali likti, išsklaidyti; taigi Teismo įgaliojimai tikrinti, ar laikomasi vidaus teisės, yra riboti, nes aiškinti ir taikyti vidaus teisę pirmiausia turi nacionalinės valdžios institucijos, būtent teismai (žr. *Kruslin prieš Prancūziją*, 1990 m. balandžio 24 d., § 29, A serija, Nr. 176-A; *Kopp prieš Šveicariją*, 1998 m. kovo 25 d. § 59, *Reports*, 1998-II; *VgT Verein gegen Tierfabriken*, minėta pirmiau, § 52; *Mkrtchyan prieš Armėniją*, Nr. 6562/03, § 43, 2007 m. sausio 11 d.; ir *Vyerentsov*, minėta pirmiau, § 54). Be to, vidaus teisės aktams keliamas tikslumo reikalavimas (kuris jokių būdu negali apimti visų galimų atvejų) labai priklauso nuo atitinkamo teisės akto turinio, srities, kuriai jis skirtas, ir asmenų, kuriems jis skirtas, skaičiaus bei statuso (žr. *Vogt prieš Vokietiją*, 1995 m. rugsėjo 26 d., § 48, A serija, Nr. 323, ir *Rekvényi*, minėta pirmiau, § 34).

b) Šių principų taikymas nagrinėjamoje byloje

111. Šioje byloje pareiškėjų nuteisimas turėjo teisinį pagrindą Lietuvos teisėje, t. y. Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalyje numatyta bausmė už nusikalstamą veiką – riaušės (žr. šio sprendimo 62 punktą). Nors su Baudžiamuoju kodeksu buvo galima susipažinti, reikia išsiaiškinti, ar šios nuostatos taikymą buvo galima numatyti.

112. Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad laisvės atėmimo iki penkerių metų bausme baudžiamas „tas, kas organizavo ar išprovokavo žmonių sambūrį viešai smurtauti, niokoti turtą ar kitaip šiurkščiai pažeisti viešąją tvarką, taip pat tas, kas riausių metu smurtavo, niokojo turtą ar kitaip šiurkščiai pažeidė viešąją tvarką“. Nacionalinės valdžios institucijos nereiškė pareiškėjams kaltinimų dėl smurtavimo arba turto niokojimo. Vis dėlto jos tvirtino, kad pareiškėjai „kitaip šiurkščiai pažeidžia [pažeidė] viešąją tvarką“. Visų pirma, remdamasis vaizdo įrašais, dokumentais ir liudytojų parodymais, apylinkės teismas padarė išvadą, kad A. K. ir B. M. tyčia organizavo protestus ir koordinavo ūkininkų veiksmus, siekdami užblokuoti kelius (žr. šio sprendimo 43–44 punktus), o kiti pareiškėjai – V. M., K. M. ir A. P. – įvažiavo traktoriais į magistralinį kelią, juos ten pastatė ir atsisakė paklusti teisėtiems policijos nurodymams nutraukti šiuos veiksmus (žr. šio sprendimo 46 punktą). Šias išvadas patvirtino Kauno apygardos teismas, kuris patikslino, kad A. K. ir B. M. buvo įspėti apie jų, kaip organizatorių, atsakomybę ir suprato savo veiksmų neteisėtumą (žr. šio sprendimo 51 punktą). Galiausiai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė nusižengimo, baudžiamo pagal Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalį, išaiškinimą, be kita ko, nurodydamas, kad riaušės – tai situacija, kai žmonių sambūris tyčia šiurkščiai pažeidžia viešąją tvarką, o kelių blokavimas, eismo sustabdymas ir pasienio kontrolės tarnybos darbo sutrikdymas yra tokio

pažeidimo padarymo būdas (žr. šio sprendimo 56–57 punktus).

113. Teismas pripažįsta, kad Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalyje vartojama sąvoka „viešosios tvarkos pažeidimas“ dėl savo pobūdžio yra šiek tiek neapibrėžta. Vis dėlto, kadangi galimų įprasto gyvenimo sutrikdymo būdų yra begalė, būtų nerealu tikėtis, kad nacionalinis įstatymų leidėjas išvardytų baigtinį neteisėtų priemonių konkrečiam tikslui pasiekti sąrašą. Todėl Teismas mano, kad tai, kaip 283 straipsnio 1 dalis yra suformuluota, atitinka jo praktikoje išplėtotus kokybinius reikalavimus.

114. Be to, Teismas mano, kad šios nuostatos interpretacija, kurią šioje byloje pateikė nacionaliniai teismai, nebuvo nei savavališka, nei nenusipėjama, ir kad pareiškėjai, atsižvelgdami į aplinkybes, galėjo pagrįstai numatyti, jog jų pirmiau aprašyti veiksmai, susiję su ilgalaikiu kelių blokavimu, dėl kurio sutriko įprastas gyvenimas, eismas ir ekonominė veikla, gali būti laikomi „šiurkščiu viešosios tvarkos pažeidimu“, už kurį taikoma Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalis.

115. Tam neturi įtakos aplinkybė, kad 2000 m. spalio 25 d. paskelbto Baudžiamojo kodekso 283 straipsnis pareiškėjų byloje buvo taikomas pirmą kartą. Tiesa, kad Baudžiamasis kodeksas įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. (žr. šio sprendimo 62 punktą), o veikos, už kurias pareiškėjai buvo nuteisti, buvo padarytos 2003 m. gegužės 21–23 d.; vis dėlto turi ateiti diena, kai tam tikra teisės norma taikoma pirmą kartą (žr., *mutatis mutandis*, dėl Konvencijos 7 straipsnio *Huhtamäki prieš Suomiją*, Nr. 54468/09, § 51, 2012 m. kovo 6 d., ir ten nurodytą Teismo praktiką).

116. Šiomis aplinkybėmis pareiškėjams turėjo būti aišku, kad dėl teisėtų policijos nurodymų nevykdymo jiems gali kilti atsakomybė.

117. Beje, Teismas taip pat pažymi, kad leidimuose rengti taikius susirinkimus buvo nurodytas įspėjimas dėl galimos organizatorių atsakomybės pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą ir Baudžiamąjį kodeksą, įskaitant antrojo 283 straipsnį (žr. šio sprendimo 15–17 punktus). Taip pat pažymėtina, kad policija aiškiai paprašė mitinguotojų pašalinti kelio užtvaras.

118. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, Teismas daro išvadą, kad apribojimą, dėl kurio skundžiamasi, „nustatė įstatymas“, kaip tai suprantama pagal Konvencijos 11 straipsnio 2 dalį.

C. Ar apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo ir ar jis buvo „būtinai demokratinėje visuomenėje“

1. Šalių teiginiai

a) Pareiškėjai

119. Pareiškėjai teigė, kad dėl nuolatinio ir sąmoningo Vyriausybės delsimo reguliuoti pieno, grūdų bei mėsos kainas ir atsakymo įgyvendinti

2003 m. balandžio 22 d. Seimo rezoliuciją dėl lėšų skyrimo žemės ūkio sektoriui (žr. šio sprendimo 13 punktą) ūkininkai, ypač smulkieji, atsidūrė kritinėje padėtyje, nes negalėjo padengti gamybos išlaidų, patyrė nuostolių ir kartais buvo priversti parduoti gyvulius. Dėl Vyriausybės neveikimo ir vienašališko sprendimo nutraukti derybas su ūkininkais kaimo vietovės labai nuskurdo. Pareiškėjų nuomone, veiksmai, už kuriuos jie buvo nuteisti, atsižvelgiant į šias aplinkybes, neturėjo objektyviųjų ir subjektyviųjų baudžiamosios atsakomybės požymių.

120. Pareiškėjai manė, kad jų sprendimas blokuoti kelius buvo kraštutinė priemonė siekiant apginti savo, kaip ūkininkų, interesus. Tai Europoje priimtina demonstracijos forma, taikoma tais atvejais, kai nėra kitų priemonių demonstrantų teisėms apginti. Šiomis aplinkybėmis teisė į taikių susirinkimų laisvę turėjo būti viršesnė už bet kokius dėl to atsiradusius minimalius laisvo prekių judėjimo sutrikimus. Šiuo požiūriu pareiškėjai teigė, kad Tarybos reglamente (EB) Nr. 2679/98 (žr. šio sprendimo 77 punktą) kelių blokavimas buvo pripažintas streiko forma.

121. Pagal šį reglamentą, prieš pradedant blokuoti kelius 2003 m. gegužės 21 d., Lietuvos valdžios institucijos jau žinojo apie ūkininkų ketinimą rengti mitingus. Žinodama, kad keliai gali būti blokuojami, policija buvo parengusi veiksmų planus ir alternatyvius maršrutus netoli mitingų vietų, taip sumažindama galimą prekių srauto sutrikdymą. Pačių ūkininkų numatytos priemonės buvo visiškai įgyvendintos, siekiant užtikrinti, kad eismas būtų nukreiptas į antrinės svarbos kelius. Pareiškėjai nurodė, kad kritinėmis dienomis eismo srautas buvo „net sklandesnis nei įprasta“. Tai įrodė „duomenys iš punktų, esančių keliuose, kurie buvo blokuojami“. Vyriausybės teiginys, kad visuomenės saugumui galėjo būti padaryta dar didesnė žala (žr. šio sprendimo 189 punktą), yra visiška spekuliacija.

122. Pareiškėjai taip pat tvirtino, kad mitingai buvo taikūs ir neįvyko jokių incidentų: nebuvo pažeista viešoji tvarka, nebuvo sunaikinta kitiems asmenims priklausančio turto ar padaryta žalos sveikatai. Priešingai, kelių užtvartos buvo simbolinės, jomis buvo siekiama atkreipti Vyriausybės dėmesį. B. M. ir A. K., kuriuos gerbė ūkininkai, palaikė tvarką tarp demonstrantų. Be to, tuo metu, kai buvo blokuojami keliai, atrinkti ūkininkų atstovai vis dar derėjosi su Vyriausybe, kad būtų pasiektas kompromisas dėl pieno kainų. Ūkininkai elgėsi ramiai ir nesiėmė jokių veiksmų, dėl kurių būtų reikėję įsikišti policijos specialiesiems padaliniais ar kariuomenei, kad juos sutramdytų. Jie siekė ne pažeisti viešąją tvarką, o taikiai dalyvauti mitinge už socialinį teisingumą. Teismas patenkinio tik vieną civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo – jo suma siekė 1 100 LTL (apie 290 EUR) (žr. šio sprendimo 45 punktą). Ši suma yra nereikšminga, palyginti su tuo, kokia grėsmė buvo iškilusi ūkininkams.

123. Užblokavę kelius, ūkininkai iš dalies užsitikrino savo reikalavimų patenkinimą – buvo padidinta pieno supirkimo kaina ir kompensacinės

išmokos. Mitingas baigėsi, kai tik Vyriausybė sutiko skirti subsidijas.

124. Pareiškėjai teigė, kad baudžiamasis procesas prieš juos buvo akivaizdžiai neproporcinga ir nebūtina priemonė. 2003 m. jiems buvo nustatyti judėjimo apribojimai: keturiems iš jų, kaip įtariamiesiems, buvo nurodyta neišvykti iš gyvenamosios vietos (žr. šio sprendimo 33 punktą). Vėliau šios priemonės buvo panaikintos. Paskui Kauno miesto apylinkės teismas pareiškėjams skyrė areštą. Nors bausmių vykdymas buvo atidėtas, pareiškėjai negalėjo išvykti iš savo gyvenamosios vietos be valdžios institucijų sutikimo tais metais, kai galiojo bausmių vykdymo atidėjimas (žr. šio sprendimo 47 punktą).

125. Pareiškėjai taip pat ginčijo Vyriausybės nurodytos teismų praktikos aktualumą. Visų pirma jie pažymėjo, kad pirmiau minėtoje byloje *Éva Molnár* buvo sprendžiama dėl demonstracijos, kuriai nebuvo išduotas leidimas, apie kurią nebuvo informuota policija ir kuri baigėsi smurtiniais veiksmais ir eismo bei viešosios tvarkos sutrikdymu. Panašiai demonstracijai pirmiau minėtoje *Barraco* byloje leidimas taip pat nebuvo išduotas, keliai užblokuoti staigiai ir netikėtai, o prieš pareiškėją apkaltinant, jo buvo kelis kartus paprašyta pasitraukti nuo greitkelio. Dėl ESTT praktikos pareiškėjai paaiškino, kad *Schmidberger* byloje (minėta pirmiau) demonstracija dvi dienas vyko pagrindiniame magistraliniame kelyje, kuriuo negalėjo važiuoti jokie krovininiai automobiliai, o policija tariamai nesiėmė jokių priemonių laisvam prekių judėjimui užtikrinti; *Komisijos* byloje (minėta pirmiau) demonstrantai smurtavo prieš sunkvežimių vairuotojus, vežančius žemės ūkio produktus iš užsienio šalių. Šioje byloje, atvirkščiai, kelių blokavimas buvo kritinės ekonominės padėties šalyje ir Vyriausybės neveikimo padarinys.

126. Galiausiai pareiškėjai manė, kad Vyriausybė išpūtė mitinguotojų veiksmų pasekmes, remdamasi hipotetiniais samprotavimais, ir nepateikė pakankamai įrodymų savo išvadoms pagrįsti. Iš tikrųjų, nacionaliniai teismai neatsižvelgė į tai, kad leidimai rengti susirinkimus buvo išduoti ir kad, ūkininkams spontaniškai išėjus į magistralinius kelius, pareiškėjai savo veiksmus derino su policija, siekdami palaikyti, o ne pažeisti viešąją tvarką.

b) Vyriausybė

127. Vyriausybė tvirtino, kad apribojimu buvo siekiama teisėtų tikslų – „užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams“ ir „apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves“. Be to, taikytomis sankcijomis buvo siekiama ne tik atgrasyti nuo pakartotinių nusikalstamų veikų, bet ir užtikrinti pagarbą įstatymams apskritai.

128. Dėl proporcingumo principo Vyriausybė teigė, kad 2003 m. situacija Lietuvos pieno sektoriuje pablogėjo, sumažėjo pieno supirkimo kainos, o ūkininkai ėmė vis labiau nerimauti. Jie reikalavo padidinti pieno supirkimo kainas ir organizavo įvairias akcijas. Po ūkininkų, pieno perdirbėjų ir

Vyriausybės derybų 2003 m. kovo–birželio mėn. Vyriausybė priėmė keletą sprendimų, kuriais pieno gamintojams skyrė 52 000 000 LTL (apie 15 067 000 EUR) subsidijų. Vyriausybė organizavo susitikimus su ūkininkų atstovais ir juose dalyvavo, taip pat aktyviai ieškojo galimų sprendimų, susijusių su pieno sektoriaus ir pieno rinkos reguliavimu. Nepaisydami šių pastangų, pareiškėjai užblokavo kelius, taip pažeisdami kitų visuomenės narių teises.

129. Vyriausybės nuomone, pareiškėjų nuteisimas už riaušių organizavimą ar dalyvavimą jose buvo tinkamai ir pakankamai motyvuotas. Į pareiškėjų kurstymą blokuoti kelius ir nepaklusti teisėtiems policijos nurodymams buvo tinkamai atsižvelgta. Pareiškėjai turėjo galimybę kelias dienas visapusiškai ir netrukdomai naudotis taikių susirinkimų laisve ir atkreipti valdžios institucijų bei visos visuomenės dėmesį į ūkininkų problemas. Vis dėlto vėliau jie savo veiksmais pažeidė įstatymą, t. y. šiurkščiai pažeidė viešąją tvarką, padarydami žalą kitiems asmenims, sutrikdydami valstybės institucijų veiklą ir sukeldami realų didesnės žalos pavojų. Pareiškėjai buvo nuteisti už savo realų neteisėtą elgesį, kuris ne tik sutrikdė eismą, bet ir sukėlė bendrą chaosą šalyje. Šiuo požiūriu ši byla skiriasi nuo *Ezelin* (minėta pirmiau) bylos.

130. Šiuo požiūriu Vyriausybė pažymėjo, kad trijų pagrindinių magistralinių kelių, jungiančių ES šalis su jų prekybos partneriais rytuose, blokavimas lėmė daugiau nei „neišvengiamą eismo sutrikdymą“ (priešingai ir *a fortiori*, žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, dėl pagrindinio kelio, jungiančio kelis kalnų kaimus, blokavimo) – jis sukėlė didelį atgarsį pilietinėje visuomenėje bei žiniasklaidoje.

131. Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjai buvo nuteisti ne už dalyvavimą protestuose, o už konkretų nusikalstamą elgesį per mitingus, kuriuo viešasis gyvenimas buvo apribotas labiau, nei paprastai apribojamas naudojantis taikių susirinkimų laisve. Kelių blokavimas nebuvo tiesioginė ir spontaniška reakcija į netikėtą įvykį, dėl kurios netaikoma pareiga iš anksto pranešti. Taigi pareiškėjų pasirinktas naudojimosi 11 straipsnyje numatytomis teisėmis būdas rodė didelę nepagarbą kitiems visuomenės nariams.

132. Vyriausybė atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjams buvo skirta tik švelniausia iš galimų sankcijų – trumpa laisvės atėmimo bausmė (areštas), numatyta Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalyje. Be to, paskirta bausmė iš esmės turėjo moralinį poveikį, nes bausmės vykdymas buvo atidėtas vieniems metams (žr. šio sprendimo 47 punktą). Todėl pareiškėjams nebuvo uždrausta, net ir laikinai, tęsti savo profesinės ir politinės veiklos. Praėjus vieniems metams po pareiškėjų nuteisimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas juos galutinai atleido nuo bausmės suėjus bausmės vykdymo atidėjimo terminui (žr. šio sprendimo 60 punktą). Pasibaigus apkaltinamojo nuosprendžio galiojimui, pareiškėjai nebebuvo laikomi turinčiais teistumą. Įpareigojimas negavus sutikimo neišvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip

septynioms paroms (žr. šio sprendimo 47 punktą) buvo tik formalumas, kuris nesukėlė didelių nepatogumų pareiškėjų kasdieniame gyvenime.

133. Vyriausybė tvirtino, kad Teismas neturėtų nukrypti nuo savo precedento, įtvirtinto *Barraco* byloje (minėta pirmiau), kurioje pažeidimas nebuvo nustatytas ir kurioje eismo sulėtinimo operacija truko tik penkias valandas viename kelyje. Ji taip pat nurodė, kad valdžios institucijos negalėjo imtis prevencinių priemonių tam, kad kiek įmanoma labiau apribotų eismo sutrikdymo padarinius. Tai, kad likus kelioms dienoms iki mitingo Klaipėdos apskrities policija atsitiktinai sužinojo apie mitinguotojų ketinimus blokuoti kelius, negali būti laikoma „tinkamu pranešimu“, leidžiančiu valdžios institucijoms imtis tinkamų priemonių. Be to, Marijampolės apskrities ir Pasvalio rajono policija apie tokius ketinimus taip ir nesužinojo.

134. Vyriausybė taip pat rėmėsi ESTT praktika – šis teismas *Schmidberger* byloje (minėta pirmiau) patvirtino valstybės pareigą išlaikyti magistralinius kelius laisvus, kad būtų užtikrintas laisvas prekių judėjimas ES. Tiesa, kad *Schmidberger* byloje ESTT padarė išvadą, jog leisdama surengti protesto akciją Austrija nepažeidė įsipareigojimų pagal Sutartį; vis dėlto *Schmidberger* byla dėl protesto akcijos laiko (oficialios šventės diena ir savaitgalis, o ne eilinės darbo dienos), vietos (buvo užblokuotas tik vienas greitkelis), išankstinio viešo įspėjimo (prieš trisdešimt dienų), kuriuo valdžios institucijos buvo informuotos apie kelių blokavimą, skiriasi nuo šios bylos. Be to, *Komisijos* byloje (minėta pirmiau) ESTT padarė išvadą, kad neužkirtusi kelio asmenims imtis priemonių, kuriomis siekiama blokuoti laisvą prekybą, valstybė atsakovė neįvykdė savo įsipareigojimų.

135. Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad vykstant mitingams Lietuva buvo kandidatė į ES, pasirašiusi su ES asociacijos sutartį ir taip įsipareigojusi įrodyti savo gebėjimą politiniu, teisiniu ir techniniu lygiais laikytis ES standartų bei normų. Trijų pagrindinių šalies tarptautinės reikšmės magistralinių kelių blokavimas tikrai galėjo būti laikomas laisvo prekių judėjimo apribojimu, taigi ir ES teisės pažeidimu, už kurį galėjo kilti Lietuvos atsakomybė.

136. Galiausiai Vyriausybė rėmėsi Gairių dėl taikių susirinkimų laisvės (antrasis leidimas), kurias parengė Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro ekspertų grupė susirinkimų laisvės klausimais, konsultuodamasi su Europos Tarybos komisija „Demokratija per teisę“ (toliau – Venecijos komisija), 3.5 gaire, kurioje nurodyta:

„Viešieji susirinkimai rengiami siekiant perduoti žinią tam tikram asmeniui, grupei ar organizacijai. Todėl paprastai susirinkimai turėtų būti rengiami taip, kad subjektai, į kuriuos jie nukreipti, juos galėtų matyti ir girdėti.“

Šioje byloje mitinguotojai jau buvo sulaukę atitinkamų valstybės institucijų dėmesio, vyko šių institucijų ir ūkininkų dialogas, buvo priimti jiems palankūs sprendimai, o Žemės ūkio ministerija nuolat analizavo padėtį

pieno sektoriuje. Šiomis aplinkybėmis mitinguotojų taikytos drastiškos priemonės, tokios kaip neteisėtas kelių blokavimas, buvo perteklinės ir sunkiai pateisinamos.

137. Atsižvelgdama į tai, kas nurodyta pirmiau, Vyriausybė manė, kad pareiškėjų teisių, numatytų 11 straipsnyje, apribojimas buvo proporcingas siekiamiems teisėtiems tikslams ir kad nacionalinės valdžios institucijos neperžengė joms suteiktos vertinimo laisvės ribų.

2. Kolegijos sprendimas

138. Kolegija padarė išvadą (žr. Kolegijos sprendimo 79–84 punktus), kad net darant prielaidą, jog buvo siekiama teisėtų tikslų – „užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams“ ir „apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves“, ginčijamas apribojimas nebuvo proporcingas dėl toliau nurodytų priežasčių:

a) ūkininkams buvo išduoti leidimai rengti taikius susirinkimus nurodytose vietose ir, net jeigu buvo stipriai sutrikdytas eismas trijuose pagrindiniuose keliuose, bet koks mitingas viešojoje vietoje neišvengiamai lemia tam tikrą įprasto gyvenimo sutrikdymą; valdžios institucijos tai turėjo vertinti tolerantiškai;

b) tik viena vežėjų bendrovė pareiškė ūkininkams ieškinį dėl žalos atlyginimo, o viename kelyje mitinguotojai praleido kai kurias transporto priemones, įskaitant krovinines transporto priemones ir lengvuosius automobilius;

c) vykstant mitingams, vyko ūkininkų ir Vyriausybės derybos, pareiškėjai demonstravo lankstumą bei pasirengimą bendradarbiauti su kitais eismo dalyviais ir „akivaizdžiai nebuvo“ smurto elemento;

d) Lietuvos teismai bylą nagrinėjo „riausių“ kontekste ir dėl to negalėjo tinkamai įvertinti proporcingumo klausimo;

e) kitas ūkininkas (A. D.), sutrikdęs eismą per tą patį mitingą, buvo patrauktas atsakomybėn tik už administracinės teisės pažeidimą ir nubaustas apie 12 EUR dydžio bauda; o „penkiems pareiškėjams teko patirti baudžiamojo proceso išbandymus ir, priėmus apkaltinamąjį nuosprendį, jiems buvo skirtas areštas“. Nors bausmių vykdymas buvo atidėtas, pareiškėjai ištisus metus negalėjo be išankstinio valdžios institucijų sutikimo išvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip septynioms paroms.

139. Atsižvelgdama į šias aplinkybes, Kolegija padarė išvadą, kad buvo pažeistas Konvencijos 11 straipsnis.

3. Didžiosios kolegijos vertinimas

a) Ar apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo

140. Teismas mano, kad apkaltinamasis nuosprendis pareiškėjams buvo priimtas siekiant teisėtų tikslų – „užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams“ (žr., *mutatis mutandis*, *Ziliberg*, minėta pirmiau, *Galstyan*,

minėta pirmiau, § 110; *Skiba prieš Lenkiją* (nut.), Nr. 10659/03, 2009 m. liepos 7 d.; *Rai ir Evans prieš Jungtinę Karalystę* (nut.), Nr. 26258/07 ir 26255/07, 2009 m. lapkričio 17 d.; ir *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, § 59) ir „apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves“ (konkrečiai, teisę laisvai ir nevaržomai judėti viešaisiais keliais, žr., *mutatis mutandis*, *Oya Ataman prieš Turkiją*, Nr. 74552/01, § 32, ECHR 2006-XIV; ir *Barraco*, minėta pirmiau, § 40).

141. Lieka išsiaiškinti, ar apribojimas, dėl kurio skundžiamasi, buvo „būtinąs demokratinėje visuomenėje“ siekiant šių tikslų.

b) Ar apribojimas buvo „būtinąs demokratinėje visuomenėje“

(i) Teismo praktikoje nustatyti principai

α) Bendrieji

142. Teisė į susirinkimų laisvę, kuri yra vienas iš demokratinės visuomenės pagrindų, turi tam tikrų išimčių, kurios turi būti aiškinamos siaurai, o bet kokių apribojimų būtinybė turi būti įtikinamai pagrįsta. Nagrinėdamos, ar Konvencijos garantuojamų teisių ir laisvių apribojimai gali būti laikomi „būtinais demokratinėje visuomenėje“, Susitariančiosios Šalys turi tam tikrą, bet ne neribotą vertinimo nuožiūros laisvę (žr. *Barraco*, minėta pirmiau, § 42). Bet kuriuo atveju Teismas turi priimti galutinį sprendimą dėl ribojimo suderinamumo su Konvencija, o tai turi būti padaryta įvertinus konkrečios bylos aplinkybes (žr. *Osmani ir kiti prieš buvusiąją Jugoslavijos Respubliką Makedoniją* (nut.), Nr. 50841/99, ECHR 2001-X, ir *Galstyan*, minėta pirmiau, § 114).

143. Vertindamas Teismas turi ne pakeisti atitinkamų nacionalinių institucijų nuomonę, bet pagal 11 straipsnį patikrinti jų priimtus sprendimus. Tai nereiškia, kad jis turi apsiriboti tik patikrinimu, ar valstybė pagrįstai, atidžiai ir sąžiningai naudojosi savo diskrecija; jis turi išnagrinėti skundžiamą apribojimą atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir, nustatęs, kad juo buvo siekiama „teisėto tikslo“, įvertinti, ar jis atitiko „primygtinį socialinį poreikį“ ir visų pirma ar jis buvo proporcingas šiam tikslui, taip pat ar priežastys, kurias nacionalinės valdžios institucijos nurodė jam pateisinti, buvo „tinkamos ir pakankamos“ (žr. *Coster prieš Jungtinę Karalystę* [DK], Nr. 24876/94, § 104, 2001 m. sausio 18 d.; *Ashughyan prieš Armėniją*, Nr. 33268/03, § 89, 2008 m. liepos 17 d.; *S. ir Marper prieš Jungtinę Karalystę* [DK], Nr. 30562/04 ir 30566/04, § 101, ECHR 2008; *Barraco*, minėta pirmiau, § 42; ir *Kasparov ir kiti*, minėta pirmiau, § 86). Tai darydamas Teismas turi įsitikinti, kad nacionalinės valdžios institucijos taikė standartus, atitinkančius 11 straipsnyje įtvirtintus principus, be to, kad jos savo sprendimus grindė priimtinu atitinkamų faktų vertinimu (žr. *Rai ir Evans*, minėta pirmiau, ir *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, § 75; taip pat žr. *Turkijos jungtinę komunistų partiją ir kiti prieš Turkiją*, 1998 m. sausio

30 d., § 47, *Reports* 1998-I, ir *Gerger prieš Turkiją* [DK], Nr. 24919/94, § 46, 1999 m. liepos 8 d.).

144. Proporcingumo principas reikalauja, kad, viena vertus, būtų užtikrinta pusiausvyra tarp 2 dalyje išvardytų tikslų reikalavimų ir, kita vertus, reikalavimų, susijusių su gatvėje ar kitoje viešojoje vietoje susirinkusių asmenų laisvu nuomonių reiškimu žodžiu, gestais ar net tylėjimu (žr. *Osmani ir kiti*, minėta pirmiau; *Skiba*, minėta pirmiau; *Fáber*, minėta pirmiau, § 41; ir *Taranenko*, minėta pirmiau, § 65).

145. Konvencijos 11 straipsnyje įtvirtinta susirinkimų laisvė gina demonstraciją, kuri gali erzinti arba įžeisti asmenis, prieštaraujančius idėjoms ar teiginiams, kuriuos siekiama per ją propaguoti (žr. *Stankov ir Jungtinė makedonų organizacija „Ilinden“*, minėta pirmiau, § 86). Bet kokios priemonės, kuriomis ribojama susirinkimų ir saviraiškos laisvė, išskyrus smurto kurstymo arba demokratinių principų nepaisymo atvejus (kad ir kokios šokiruojančios ir nepriimtinos valdžios institucijoms atrodytų tam tikros nuomonės ar vartojami žodžiai), kenkia demokratijai ir dažnai net kelia jai pavojų (žr. *Güneri ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 42853/98 ir dar 2, § 76, 2005 m. liepos 12 d.; *Sergey Kuznetsov*, minėta pirmiau, § 45; *Alekseyev*, minėta pirmiau, § 80; *Fáber*, minėta pirmiau, § 37; *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, § 70; ir *Taranenko*, minėta pirmiau, § 67).

146. Vertinant apribojimo proporcingumą siekiamam tikslui, taip pat reikia atsižvelgti į paskirtų sankcijų pobūdį ir griežtumą (žr. *Öztürk prieš Turkiją* [DK], Nr. 22479/93, § 70, ECHR 1999-VI; *Osmani ir kiti*, minėta pirmiau; ir *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, § 82). Jeigu demonstrantams taikomos sankcijos yra baudžiamojo pobūdžio, jas reikia itin išsamiai pagrįsti (žr. *Rai ir Evans*, minėta pirmiau). Už taikią demonstraciją iš esmės neturėtų grėsti baudžiamosios sankcijos (žr. *Akgöl ir Göl prieš Turkiją*, Nr. 28495/06 ir 28516/06, § 43, 2011 m. gegužės 17 d.), ir ypač laisvės atėmimas (žr. *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, § 83). Taigi Teismas turi ypač atidžiai išnagrinėti atvejus, kai nacionalinių valdžios institucijų taikomos sankcijos už nesmurtinį elgesį yra susijusios su laisvės atėmimu (žr. *Taranenko*, minėta pirmiau, § 87).

β) Išankstinio leidimo reikalavimas

147. Dėl viešosios tvarkos ir nacionalinio saugumo priežasčių Aukštosios Susitariančiosios Šalies taikomas reikalavimas gauti leidimą rengti susirinkimus iš esmės neprieštarauja 11 straipsnio dvasiai (žr. *Oya Ataman*, minėta pirmiau, § 37; *Bukta ir kiti prieš Vengriją*, Nr. 25691/04, § 35, ECHR 2007-III; *Balçık ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 25/02, § 48, 2007 m. lapkričio 29 d.; *Nurettin Aldemir ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 32124/02 ir dar 6, § 42, 2007 m. gruodžio 18 d.; *Éva Molnár*, minėta pirmiau, § 35; *Karatepe ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 33112/04 ir dar 4, § 46, 2009 m. balandžio 7 d.; *Skiba*, minėta pirmiau; *Çelik prieš Turkiją* (Nr. 3), Nr. 36487/07, § 90, 2012 m.

lapkričio 15 d.; ir *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, §§ 73 ir 80). Iš tikrųjų, Teismas jau anksčiau buvo tos nuomonės, kad pranešimo apie viešą renginį ir net leidimo išdavimo procedūros paprastai nepažeidžia Konvencijos 11 straipsnyje įtvirtintos teisės esmės, jei procedūros tikslas yra leisti valdžios institucijoms imtis pagrįstų ir tinkamų priemonių siekiant užtikrinti sklandžią bet kokio susirinkimo, mitingo ar kito sambūrio eigą (žr. *Sergey Kuznetsov*, minėta pirmiau, § 42, ir *Rai ir Evans*, minėta pirmiau). Viešų sambūrių organizatoriai turėtų paklusti ši procesą reglamentuojančioms taisyklėms, laikydamiesi galiojančių nuostatų (žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 117).

148. Išankstiniu pranešimu siekiama ne tik suderinti susirinkimų teisę su kitų asmenų teisėmis ir teisėtais interesais (įskaitant judėjimo laisvę), bet ir užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams. Atrodo, kad, siekiant suderinti šiuos prieštarigus interesus, išankstinių administracinių procedūrų taikymas yra įprasta valstybių narių praktika organizuojant viešas demonstracijas (žr. *Eva Molnár*, minėta pirmiau, § 37, ir *Berladir ir kiti prieš Rusiją*, Nr. 34202/06, § 42, 2012 m. liepos 10 d.). Vis dėlto tokio pobūdžio reglamentavimas neturėtų būti paslėpta kliūtis Konvencijos saugomai taikių susirinkimų laisvei (žr. *Samüt Karabulut prieš Turkiją*, Nr. 16999/04, § 35, 2009 m. sausio 27 d., ir *Berladir ir kiti*, minėta pirmiau, § 39).

149. Kadangi valstybės turi teisę reikalauti leidimo, jos turi turėti galimybę taikyti sankcijas tiems, kurie dalyvauja demonstracijose, neatitinkančiose tokio reikalavimo (žr. *Ziliberberg*; *Rai ir Evans*; *Berladir ir kiti*, § 41; ir *Primov ir kiti*, § 118, visos minėtos pirmiau). Kartu laisvė dalyvauti taikiamame susirinkime yra tokia svarbi, kad asmeniui negali būti taikoma sankcija – net ir tokia, kuri bausmių skalėje numatyta prieš švelniausių nuobaudų, – už dalyvavimą demonstracijoje, kuri nebuvo uždrausta, jeigu šis asmuo tokiu atveju pats nepadarė jokios smerktinos veikos (žr. *Ezelin*, § 53; *Galstyan*, § 115; ir *Barraco*, § 44, visos minėtos pirmiau). Tai taip pat pasakytina tais atvejais, kai dėl demonstracijos padaroma žala ar kitaip pažeidžiama viešoji tvarka (žr. *Taranenko*, minėta pirmiau, § 88).

150. Neteisėta situacija, pavyzdžiui, demonstracijos surengimas be išankstinio leidimo, nebūtinai pateisina asmens teisės į susirinkimų laisvę apribojimą (žr. *Cisse prieš Prancūziją*, Nr. 51346/99, § 50, ECHR 2002-III; ir *Oya Ataman*, § 39; *Barraco*, § 45; ir *Skiba*, visos minėtos pirmiau). Nors viešus susirinkimus reglamentuojančios taisyklės, pavyzdžiui, išankstinio pranešimo sistema, yra būtinos norint sklandžiai rengti viešas demonstracijas, nes leidžia valdžios institucijoms sumažinti eismo trikdžius ir imtis kitų saugumo priemonių, jų įgyvendinimas negali savaime tapti tikslu (žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 118). Ypač tais atvejais, kai demonstrantai nesiima smurto veiksmų, svarbu, kad valdžios institucijos būtų tolerantiškos taikiems sambūriams, jei Konvencijos 11 straipsniu garantuojamos susirinkimų laisvės pati esmė nėra pažeista (žr. *Oya Ataman*, § 42; *Bukta ir kiti*, § 37;

Nurettin Aldemir ir kiti, § 46; *Ashughyan*, § 90; *Éva Molnár*, § 36; *Barraco*, § 43; *Berladir ir kiti*, § 38; *Fáber*, § 47, visos minėtos pirmiau; ir *Ízci prieš Turkiją*, Nr. 42606/05, § 89, 2013 m. liepos 23 d.; ir *Kasparov ir kiti*, minėta pirmiau, § 91).

151. Išankstinio leidimo nebuvimas ir iš to išplaukiantis veiksmų „neteisėtumas“ nereiškia, kad valdžios institucijos turi visišką veiksmų laisvę; jas vis tiek saisto 11 straipsnyje įtvirtintas proporcingumo reikalavimas. Taigi pirmiausia reikia nustatyti, kodėl demonstracijai nebuvo išduotas leidimas, kokį viešąjį interesą buvo siekiama apsaugoti ir kokią riziką kėlė demonstracija. Policijos taikytas metodas protestuotojams atgrasyti sulaikant juos tam tikroje vietoje arba išvaikant demonstraciją taip pat yra svarbus veiksnys vertinant apribojimo proporcingumą (žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 119). Taigi policijos pipirinių dujų panaudojimas siekiant išvaikyti sankcionuotą demonstraciją buvo pripažintas neproporcingu, nors Teismas pripažino, kad dėl renginio galėjo būti sutrikdytas eismas (žr. *Oya Ataman*, minėta pirmiau, §§ 38–44).

152. Byloje *Bukta ir kiti* (minėta pirmiau, §§ 35–36), Teismas nusprendė, kad tam tikromis ypatingomis aplinkybėmis, kai spontaniška demonstracija gali būti pateisinama, pavyzdžiui, reaguojant į politinį įvykį, tokios demonstracijos išvaikymas vien dėl to, kad apie ją nebuvo pagal reikalavimus iš anksto pranešta, nesant jokių dalyvių neteisėtų veiksmų, gali būti laikomas neproporcingu taikių susirinkimų laisvės apribojimu.

153. Teismas taip pat išaiškino, kad byloje *Bukta ir kiti* nustatytas principas negali būti išplėstas tiek, kad reikėtų, jog išankstinio pranešimo apie spontanišką demonstraciją nebuvimas niekada negali būti teisėtas pagrindas miniai išvaikyti. Teisė rengti spontaniškas demonstracijas gali būti svarbesnė už pareigą iš anksto pranešti apie viešus susirinkimus tik esant ypatingoms aplinkybėms, t. y. jeigu į vykstantį įvykį būtina nedelsiant reaguoti demonstracijos forma. Visų pirma toks nukrypimas nuo bendrosios taisyklės gali būti pateisinamas, jeigu dėl delsimo toks atsakas būtų tapęs neaktualus (žr. *Éva Molnár*, minėta pirmiau, §§ 37–38, ir *Skiba*, minėta pirmiau).

154. Be to, reikia pažymėti, kad net ir teisėtai sankcionuota demonstracija gali būti išvaikyta, pavyzdžiui, kai ji perauga į riaušes (žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 137).

γ) Demonstracijos ir įprasto gyvenimo sutrikdymas

155. Bet kokia demonstracija viešojoje vietoje gali lemti tam tikrą įprasto gyvenimo sutrikdymą, įskaitant eismo sutrikdymą (žr. *Barraco*, minėta pirmiau, § 43; *Disk ir Kesk prieš Turkiją*, Nr. 38676/08, § 29, 2012 m. lapkričio 27 d.; ir *Ízci*, minėta pirmiau, § 89). Ši aplinkybė pati savaime nepateisina teisės į susirinkimų laisvę ribojimo (žr. *Berladir ir kiti*, minėta pirmiau, § 38, ir *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, § 74), nes svarbu, kad valdžios institucijos parodytų tam tikrą tolerancijos laipsnį (žr. *Ashughyan*, minėta

pirmiau, § 90). Reikiamas „tolerancijos laipsnis“ negali būti apibrėžtas abstrakčiai: Teismas turi atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes ir ypač į „įprasto gyvenimo sutrikdymo“ mastą (žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 145). Atsižvelgiant į tai, asociacijoms ir kitiems demonstracijų organizatoriams, kaip demokratinio proceso dalyviams, svarbu vadovautis šį procesą reglamentuojančiomis taisyklėmis, laikantis galiojančių nuostatų (žr. *Oya Ataman*, minėta pirmiau, § 38; *Balçık ir kiti*, minėta pirmiau § 49; *Éva Molnár*, minėta pirmiau § 41; *Barraco*, minėta pirmiau, § 44; ir *Skiba*, minėta pirmiau).

156. Organizatorių elgesys, kai jie tyčia nesilaiko šių taisyklių ir demonstraciją ar jos dalį organizuoja taip, kad būtų sutrikdytas įprastas gyvenimas ir kita veikla tiek, kad sutrikdymas viršytų tai, kas neišvengiama esant toms aplinkybėms, yra elgesys, kuriam negali būti taikoma tokia pati privilegijuota apsauga pagal Konvenciją kaip politinėms kalboms arba diskusijoms viešojo intereso klausimais, arba taikiam nuomonių tokiais klausimais reiškimui. Atvirkščiai, Teismas mano, kad Susitariančiosios Šalys turi didelę vertinimo nuožiūros laisvę vertinant būtinybę imtis priemonių tokiam elgesiui apriboti (žr. 97 punktą; taip pat žr., *mutatis mutandis*, *Drieman ir kiti*, minėta pirmiau).

157. Teisės į taikių susirinkimų viešose vietose laisvę apribojimai gali pasitarnauti siekiant apsaugoti kitų asmenų teises, užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ir palaikyti tvarkingą eisimą (žr. *Éva Molnár*, minėta pirmiau, § 34). Kadangi žmonių spūstys per viešus renginius kelia pavojų, įvairių šalių valstybės institucijos neretai taiko viešiesiems susirinkimams vietos, datos, laiko, formos ar rengimo būdo apribojimus (žr. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 130).

δ) Valstybės pozityviosios pareigos pagal Konvencijos 11 straipsnį

158. Valstybės ne tik privalo susilaikyti nuo nepagrįstų netiesioginių teisės į taikius susirinkimus apribojimų, bet ir saugoti šią teisę. Nors esminis 11 straipsnio tikslas yra apsaugoti asmenį nuo valdžios institucijų savavališkai taikomų naudojimosi saugomomis teisėmis apribojimų (žr. *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 11002/05, § 37, 2007 m. vasario 27 d., ir *Nemtsov*, minėta pirmiau, § 72), papildomai valstybei pagal Konvencijos 11 straipsnį gali kilti pozityvioji pareiga užtikrinti veiksmingą naudojimąsi šiomis teisėmis (žr. *Djavit An*, minėta pirmiau, § 57; *Oya Ataman*, minėta pirmiau, § 36; ir *Gün ir kiti*, minėta pirmiau, § 72).

159. Valdžios institucijoms tenka pareiga imtis tinkamų priemonių, kad užtikrintų teisėtų demonstracijų taikią eigą ir visų piliečių saugumą (žr. *Oya Ataman*, minėta pirmiau, § 35; *Makhmudov prieš Rusiją*, Nr. 35082/04, §§ 63–65, 2007 m. liepos 26 d.; *Skiba*, minėta pirmiau; ir *Gün ir kiti*, minėta

pirmiau, § 69). Vis dėlto ši pareiga nėra absoliuti, todėl jos turi plačią vertinimo nuožiūros laisvę pasirenkant taikytinas priemones (žr. *Protopapa prieš Turkiją*, Nr. 16084/90, § 108, 2009 m. vasario 24 d.). Šioje srityje įsipareigojimas, kurį jos prisiima pagal Konvencijos 11 straipsnį, yra įsipareigojimas imtis priemonių, o ne pasiekti rezultatus (žr. *Plattform „Ärzte für das Leben“ prieš Austriją*, 1988 m. birželio 21 d., § 34, A serija, Nr. 139, ir *Fáber*, minėta pirmiau, § 39).

160. Teismas ypač pabrėžia, kad svarbu imtis prevencinių saugumo priemonių, pavyzdžiui, užtikrinti pirmosios pagalbos tarnybų buvimą demonstracijų vietoje, siekiant garantuoti sklandžią bet kokio renginio, susirinkimo ar kito sambūrio, nesvarbu, ar jis būtų politinio, kultūrinio, ar kitokio pobūdžio, eigą (žr. *Oya Ataman*, minėta pirmiau, § 39).

(ii) Šių principų taikymas šioje byloje

α) Išankstinis leidimas rengti taikų susirinkimą

161. Teismas pažymi, kad šioje byloje ūkininkai turėjo leidimą rengti mitingus nustatytose vietose. Konkrečiai, 2003 m. gegužės mėn. Kalvarijos savivaldybė išdavė leidimą rengti taikius susirinkimus Kalvarijos mieste „prie turgaus“ 2003 m. gegužės 13–16 d. 8.00–23.00 val., 2003 m. gegužės 17 d. 8.00–15.00 val. ir 2003 m. gegužės 19–20 d. 8.00–23.00 val. Panašūs leidimai buvo išduoti dėl gegužės 21–23, 24 ir 26–30 d. (žr. šio sprendimo 15 punktą). 2003 m. gegužės 8 d. Pasvalio rajono savivaldybė išdavė leidimą dešimt dienų 2003 m. gegužės 15–25 d. rengti mitingą „automobilių stovėjimo aikštelėje greitkelio „Via Baltica“ 63-iajame kilometre ir šalia šio greitkelio“ (žr. šio sprendimo 16 punktą). Galiausiai 2003 m. gegužės 19 d. Klaipėdos savivaldybė išdavė leidimą rengti susirinkimą 2003 m. gegužės 19–25 d. 11.00–23.00 val. „teritorijoje Divupių kaime šalia magistralinio kelio Vilnius–Klaipėda, bet ne arčiau kaip dvidešimt penki metrai nuo jo“ (žr. šio sprendimo 17 punktą).

162. Taigi Lietuvos valdžios institucijos iš anksto išdavė aiškų leidimą rengti susirinkimus (priešingai, žr. *Ziliberberg*; *Oya Ataman*, §§ 38–39; *Bukta ir kiti*, § 34; *Éva Molnár*, §§ 40–41; *Skiba*; *Rai ir Evans*; *Gün ir kiti*, § 77; ir *Primov ir kiti*, §§ 121–128, visos minėtos pirmiau). Vadinasi, ūkininkų mitingų negalima laikyti neteisėtais dėl to, kad prieš juos surengiant nesilaikyta atitinkamos nacionalinės procedūros.

163. Taip pat pažymėtina, kad nuo 2003 m. gegužės 19 d. iki gegužės 21 d. vidurdienio ūkininkai rinkosi nustatytose vietose ir galėjo taikiai mitinguoti be jokio valdžios institucijų įsikišimo (žr. šio sprendimo 19 punktą).

β) Pareiškėjų ir kitų mitinguotojų elgesys 2003 m. gegužės 21–23 d. ir jo padariniai

164. Vis dėlto 2003 m. gegužės 21 d. apie vidurdienį, įstrigus deryboms

su Vyriausybe, ūkininkai nusprendė perkelti susirinkimus iš nustatytų vietų į gretimuosius kelius, būtent į magistralinius kelius Vilnius–Klaipėda, Panevėžys–Pasvalys–Ryga ir Kaunas–Marijampolė–Suvalkai (žr. šio sprendimo 20 punktą). Kaip nurodė Vyriausybė ir neginčijo pareiškėjai, tai trys pagrindiniai šalies greitkeliai. Be to, 2003 m. gegužės 21 d. tarp 15.00 val. ir 16.30 val. trečiasis, ketvirtasis ir penktasis pareiškėjai įvažiavo traktoriais į magistralinį kelią Kaunas–Marijampolė–Suvalkai ir juos ten paliko, taip trukdydami eismui (žr. šio sprendimo 21 (c) punktą).

165. Teismo nuomone, mitingų perkėlimas iš leistinų vietų į magistralinius kelius buvo akivaizdus leidimuose numatytų sąlygų pažeidimas. Šių veiksmų imtasi iš anksto nepranešus valdžios institucijoms ir nepaprašius jų pakeisti leidimų sąlygų. Pareiškėjai negalėjo nežinoti apie šiuos reikalavimus.

166. Taip pat net neatrodo (nors tai nėra lemiamą aplinkybę šioje situacijoje), kad ūkininkų veiksmai, kuriais buvo peržengtos leidimuose numatytos mitingų ribos, buvo pateisinami būtinybe nedelsiant reaguoti į vykstantį įvykį (žr. visų pirma ir *mutatis mutandis*, šio sprendimo 152–153 punktuose minėtą Teismo praktiką). Teismas pažymi, kad problemos žemės ūkio sektoriuje ir žemės ūkio produktų didmeninių kainų kritimas truko jau kurį laiką, o ūkininkų nepasitenkinimas tęsėsi, nes Vyriausybė, jų nuomone, neįgyvendino 2003 m. balandžio 22 d. Seimo rezoliucijos (žr. šio sprendimo 13 punktą). Konflikto esmė pareiškėjams ir valdžios institucijoms buvo gerai žinoma dar prieš išduodant leidimus rengti susirinkimus. Nėra jokių duomenų, rodančių, kad 2003 m. gegužės 21 d. ar panašiu metu įvyko netikėtas politinis įvykis, į kurį reikėtų skubiai reaguoti.

167. Atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, Teismas mano, kad nesankcionuotas kelių blokavimas nebuvo pateisinamas remiantis tuo metu vykusiu įvykiu, į kurį reikėjo nedelsiant reaguoti (žr. *Éva Molnár*, minėta pirmiau, § 38, ir *Skiba*, minėta pirmiau; taip pat žr., *mutatis mutandis*, *Bukta ir kiti*, minėta pirmiau, § 36, kurioje aptarta priešinga situacija – demonstracija buvo surengta kaip spontaniškas protestas prieš Vengrijos ministro pirmininko dalyvavimą Rumunijos ministro pirmininko surengtame priėmime).

168. Dėl pareiškėjų teiginio, kad kelių blokavimas buvo kraštutinė priemonė, kurios buvo imtasi susidūrus su rimtais finansiniais sunkumais, siekiant apsaugoti savo teisėtus interesus (žr. šio sprendimo 119–120 punktus), Teismas neturi pagrindo abejoti nacionalinių teismų vertinimu, kad ūkininkai galėjo naudotis alternatyviomis ir teisėtomis priemonėmis savo interesams ginti, pavyzdžiui, galimybe pateikti skundus administraciniams teismams (žr. šio sprendimo 43 punktą).

169. Be to, Teismas nemato pagrindo abejoti nacionalinių teismų išvadomis, kad pareiškėjai žinojo, jog, perkėlus mitingą iš leidžiamų vietų į magistralinius kelius ir pastačius traktorius magistraliniame kelyje Kaunas–

Marijampolė–Suvalkai, bus smarkiai sutrikdytas eismas. Išnagrinėję turimą medžiagą, nacionaliniai teismai ir Kalvarijos bei Pasvalio policija (žr. šio sprendimo 28 ir 30 punktus) padarė išvadą, kad kelių užtvaros sukėlė didelių nepatogumų krovinių ir privačių automobilių srautui, dėl to susidarė spūstys ir ilgos transporto priemonių eilės. Tai tęsėsi daugiau nei keturiasdešimt aštuonias valandas, nes kelių užtvaros buvo pašalintos tik 2003 m. gegužės 23 d. Paprastai Europos Teismas nesiima pakeisti nacionalinių teismų atlikto faktinių aplinkybių vertinimo savuoju ir būtent šie teismai vertina jiems pateiktus įrodymus (žr., be kita ko, *Edwards prieš Jungtinę Karalystę*, 1992 m. gruodžio 16 d., § 34, A serija, Nr. 247-B; *Vidal prieš Belgiją*, 1992 m. balandžio 22 d., §§ 33–34, A serija, Nr. 235-B; ir *Klaas prieš Vokietiją*, 1993 m. rugsėjo 22 d., § 29, A serija, Nr. 269). Šiam Teismui nepateikta jokių duomenų, kurie keltų abejonių nacionalinių teismų išvadomis ir patvirtintų pareiškėjų Teisme išdėstytus teiginius, kuriuos ginčijo Vyriausybė, kad kritinėmis dienomis prekių srautas buvo „net sklandesnis nei įprasta“ (žr. šio sprendimo 24 ir 121 punktus).

170. Kaip jau minėta šio sprendimo 97 punkte, įprasto gyvenimo ir eismo sutrikdymas nebuvo šalutinis viešoje vietoje surengto mitingo poveikis. Kol mitingai vyko nustatytose vietose, jie eismo srautui įtakos neturėjo. Ūkininkų sprendimas persikelti į magistralinius kelius ir naudoti traktorius galėjo būti tik bandymas blokuoti arba sumažinti pravažiuojančių transporto priemonių srautą ir sukelti chaosą, siekiant atkreipti dėmesį į ūkininkų poreikius. Tyčia blokuojant kelius negalėjo būti siekiama nieko kito, kaip tik daryti spaudimą Vyriausybei, kad ši patenkintų ūkininkų reikalavimus, – tai rodo aplinkybė, kad kelių užtvaros buvo pašalintos iš karto, kai tik mitinguotojai buvo informuoti apie sėkmingą derybų baigtį (žr. šio sprendimo 22 ir 28 punktus). Ši aplinkybė skiria šią bylą nuo tų, kuriose Teismas pažymėjo, kad demonstracijos gali tam tikru mastu sutrikdyti įprastą gyvenimą, taip pat ir eismą (žr. šio sprendimo 155 punkte minėtą Teismo praktiką).

171. Teismo jau buvo prašyta išnagrinėti situacijas, kai demonstrantai bandė užkirsti kelią kitų asmenų vykdomai veiklai ar ją pakeisti. Byloje *Steel ir kiti* (minėta pirmiau) pirmasis ir antrasis pareiškėjai sutrukdė atitinkamai medžioklei bei atlikti inžinerinius darbus tiesiant greitkelį. Byloje *Drieman ir kiti* (minėta pirmiau) „Greenpeace“ aktyvistai manevravo valtimis taip, kad fiziškai trukdytų banginių medžioklei, ir privertė banginių medžiotojus nutraukti teisėtą Norvegijos išskirtinėje ekonominėje zonoje esančių biologinių išteklių naudojimą. Šiais dviem atvejais Teismas manė, kad sankcijų skyrimas (byloje *Steel ir kiti* – keturiasdešimt keturių valandų sulaikymas iki teismo bei nuteisimas dvidešimt aštuonioms paroms laisvės atėmimo už trukdymą medžioklei ir septyniolikos valandų sulaikymas iki teismo bei nuteisimas septynioms paroms laisvės atėmimo už protestą prieš greitkelio statybą; byloje *Drieman ir kiti* – dviejų parų suėmimas, baudos, kurios nesumokėjimo atveju gali būti pakeistos į laisvės atėmimą, ir valties

konfiskavimas) buvo reakcija, proporcinga, be kita ko, teisėtam tikslui apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves. Teismas mano, kad tokia pati išvada turėtų būti *a fortiori* padaryta ir šioje byloje, nes joje mitinguotojų veiksmai buvo nukreipti ne tiesiogiai į veiklą, kuriai jie nepritarė, bet į fizinį trukdymą vykdyti kitą veiklą (krovininiams ir privatiems automobiliams naudotis greitkeliais), kuri nebuvo tiesiogiai susijusi su jų protesto objektu, t. y. tariamų Vyriausybės neveikimu sumažėjus kai kurių žemės ūkio produktų kainoms.

172. Šiuo požiūriu ši byla panašesnė į bylą *Lucas* (minėta pirmiau), kurioje pareiškėjas užblokavo viešąjį kelią, protestuodamas prieš branduolinio povandeninio laivo išsaugojimą, ir bylą *Barraco* (minėta pirmiau), susijusią su pareiškėjo dalyvavimu tam tikros formos protesto akcijoje, per kurią buvo smarkiai sulėtintas eismas. Kaip ir bylose *Steel ir kiti* bei *Drieman ir kiti* (abi minėtos pirmiau), Teismas nusprendė, kad pareiškėjams paskirtos sankcijos (keturių valandų sulaikymas policijos furgone ir 150 svarų sterlingų bauda byloje *Lucas* ir trijų mėnesių laisvės atėmimo bausmė, kurios vykdymas buvo atidėtas, bei 1 500 eurų bauda byloje *Barraco*) buvo „būtinios demokratinėje visuomenėje“ pagal Konvencijos 11 straipsnio 2 dalį. Be to, Teismas pažymi, kad byloje *Barraco* eismas buvo sutrikdytas tik penkias valandas (palyginti su daugiau nei keturiasdešimt aštuoniomis valandomis šioje byloje) ir tik viename greitkelyje (o ne trijuose).

173. Kaip matyti iš pirmiau nurodytos Teismo praktikos, tyčinis didelis demonstrantų sukeltas įprasto gyvenimo ir kitų asmenų teisėtai vykdomos veiklos sutrikdymas, kuris buvo reikšmingesnis nei sutrikdymas, atsirandantis įprastai naudojantis teise į taikius susirinkimus viešojoje vietoje, gali būti laikomas „smerktna veika“, kaip tai suprantama pagal Teismo praktiką (žr. šio sprendimo 149 punktą). Taigi dėl tokio elgesio būtų galima pateisinti sankcijų, netgi baudžiamojo pobūdžio, skyrimą.

174. Teismas mano, kad nors pareiškėjai neatliko smurtinių veiksmų ir nekurstė kitų asmenų imtis tokių veiksmų (plg. *Osmani ir kiti*; *Protopapa*; ir *Primov ir kiti*, visos minėtos pirmiau), beveik visiškai trijų magistralinių kelių užtvėrimas, akivaizdžiai nepaisant policijos nurodymų ir eismo dalyvių poreikių bei teisių, buvo elgesys, kuris, nors ir mažiau pavojingas nei fizinio smurto panaudojimas, gali būti apibūdintas kaip „smerktnas“.

175. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, Teismas nemato pagrindo abejoti tuo, kad ginčijamas apribojimas, kurį lėmė nacionalinių valdžios institucijų sprendimas taikyti sankcijas už pareiškėjų elgesį, buvo tinkamai ir pakankamai motyvuotas. Nepamiršdamas vertinimo nuožiūros laisvės, kurią tokiomis aplinkybėmis turi valstybė atsakovė (žr. šio sprendimo 156 punktą; taip pat žr. ir plg. didelę diskreciją, kurią Susitariančiosios Šalys turi dėl profesinių sąjungų veiksmų, *National Union of Rail, Maritime and Transport Workers prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 31045/10, §§ 86–87, ECHR 2014), ši

akivaizdžiai turėjo teisę manyti, kad viešosios tvarkos apsaugos interesai yra svarbesni už pareiškėjų interesus, kai ūkininkai griebiasi kelių blokavimo kaip priemonės proveržiui derybose su Vyriausybe pasiekti (žr., *mutatis mutandis*, *Primov ir kiti*, minėta pirmiau, § 160).

γ) Valdžios institucijų elgesys per mitingus

176. Dėl valdžios institucijų elgesio Teismas pažymi, kad ūkininkų prašymu jos išdavė leidimus rengti taikius susirinkimus konkrečiose vietose ir nesikišo į mitingus tol, kol mitinguotojai nepersikėlė į kitas vietas, t. y. magistralinius kelius. Nuo to momento policija apsiribojo tik nurodymu pareiškėjams pašalinti kelių užtvartas ir įspėjimu apie galimą jų atsakomybę (žr. šio sprendimo 46 ir 52 punktus). Net pareiškėjams atsisakius paklusti šiems teisėtiems nurodymams, policija apsisprendė žmonių sambūrių neišvaikyti. Ūkininkai nusprendė nutraukti mitingus tik tada, kai Vyriausybė patenkino jų reikalavimus (žr. šio sprendimo 22 punktą). Be to, kilus įtampai tarp ūkininkų ir sunkvežimių vairuotojų, policija ragino konflikto šalis nusiraminti, kad būtų išvengta rimtų susirėmimų (žr. šio sprendimo 28 punktą). Galiausiai valdžios institucijos bandė nukreipti eismą į aplinkinius antrinės svarbos kelius, kad sumažintų spūstis.

177. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, Teismas mano, kad, nepaisydamos didelių sutrikdymų, kuriuos lėmė pareiškėjų elgesys, valdžios institucijos pademonstravo didelę toleranciją (žr., *mutatis mutandis*, *Éva Molnár*, minėta pirmiau, § 43; *Barraco*, minėta pirmiau, § 47; ir *Skiba*, minėta pirmiau; taip pat žr. ir plg. *Primov ir kiti*, minėta pirmiau). Be to, jos stengėsi suderinti mitinguotojų ir magistralinių kelių naudotojų interesus, kad užtikrintų taikią susirinkimo eigą ir visų piliečių saugumą, taip įvykdydamos pozityviąją pareigą, kurią, galima manyti, jos turėjo (žr. šio sprendimo 158–160 punktuose minėtą Teismo praktiką).

δ) Pareiškėjams paskirtos sankcijos

178. Dėl pareiškėjams paskirtų sankcijų Teismas pažymi, kad buvo pritaikyta švelni šešiasdešimties parų arešto bausmė, jos vykdymą atidedant vieniems metams. Pareiškėjams nuosprendžiu nebuvo skirta baudų, o vienintelė reali nuteisimo pasekmė buvo vienus metus taikytas įpareigojimas gauti sutikimą, norint išvykti iš savo gyvenamosios vietos ilgiau nei septynioms paroms (žr. šio sprendimo 47 punktą). Panaši priemonė buvo taikoma keturiems pareiškėjams iki teismo nuo 2003 m. liepos iki spalio mėn. (žr. šio sprendimo 33 punktą). Tokie nepatogumai neatrodo neproporcingi, palyginti su dideliu viešosios tvarkos sutrikdymu, kurį sukėlė pareiškėjai (taip pat žr. ir plg. pirmiau minėtose bylose *Steel ir kiti* bei *Lucas* taikytas sankcijas, kurias Teismas pripažino proporcingomis). Be to, pareiškėjai nesiskundė, kad nesėkmingai prašė leisti išvykti iš gyvenamosios vietos arba kad nacionaliniai teismai būtų sistemingai netenkinę tokių prašymų.

179. Didžioji kolegija nėra įsitikinusi, kad pareiškėjų baudžiamasis persekiojimas užkirto kelią užtikrinti aptariamų priešingų interesų, kuriems grėsė pavojus, pusiausvyrą (plg. Kolegijos sprendimo 82 punktą). Šiuo požiūriu ji pažymi, kad apylinkės teismas, darydamas išvadą, jog bausmės tikslas gali būti pasiektas nepaskyrus realios laisvės atėmimo bausmės, atsižvelgė į pareiškėjų charakteristikas ir jų kaltės laipsnį (žr. šio sprendimo 47 punktą). Be to, apygardos teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėjo bylą, be kita ko, atsižvelgdami į konstitucinę ir Konvencijoje įtvirtintą teisę į saviraiškos laisvę (žr. šio sprendimo 53 ir 58 punktus).

180. Teismas taip pat mano, kad būtina tinkamai atsižvelgti į tai, kad šios bylos aplinkybėmis valstybei yra suteikta plati vertinimo nuožiūros laisvė. Šiuo požiūriu pažymėtina, kad pagal Teismo turimą lyginamosios teisės medžiagą (žr. šio sprendimo 78–81 punktus) valstybėse narėse nėra vienodo požiūrio į trukdymo eismui viešajame magistraliniame kelyje teisinį kvalifikavimą: vienos valstybės jis vertinamas kaip nusikalstama veika, o kitose – kaip administracinio pobūdžio pažeidimas. Todėl nacionalinėms valdžios institucijoms turėtų būti suteikta didelė diskrecija kvalifikuoti pareiškėjams inkriminuojamą veiką. Taigi nacionalinės valdžios institucijos, patraukdamos pareiškėjus baudžiamojon atsakomybėn už jų elgesį, neperžengė joms suteiktos plačios vertinimo nuožiūros laisvės (žr. šio sprendimo 156 punktą).

181. Didžioji kolegija nemato pagrindo nukrypti nuo nacionalinių teismų vertinimo, pagal kurį kitas ūkininkas A. D., trukdęs eismui, buvo patrauktas atsakomybėn tik už administracinės teisės pažeidimą – Kelių eismo taisyklių pažeidimą (plg. Kolegijos sprendimo 83 punktą). Bet kuriuo atveju tai, kad kitiems asmenims galėjo būti taikoma švelnesnė atsakomybė, nebūtinai reiškia, kad pareiškėjams skirtos sankcijos buvo neproporcingos.

ε) Išvada

182. Atsižvelgdamas į visus išdėstytus argumentus, Teismas daro išvadą, kad, nuteisdamos pareiškėjus už riaušes dėl jų elgesio 2003 m. gegužės 21–23 d. per ūkininkų mitingus, Lietuvos valdžios institucijos užtikrino teisingą pusiausvyrą tarp, iš vienos pusės, teisėtų tikslų „užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams“ bei „apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves“ ir, iš kitos pusės, susirinkimų laisvės reikalavimų. Jos savo sprendimus grindė tinkamu faktų vertinimu ir motyvais, kurie buvo svarbūs bei pakankami. Taigi jos neperžengė joms tenkančios vertinimo nuožiūros laisvės, susijusios su nagrinėjamu klausimu, ribų.

183. Apribojimas, dėl kurio skundžiamasi, buvo „būtinasis demokratinėje visuomenėje“, kaip suprantama pagal Konvencijos 11 straipsnį, todėl ši nuostata šioje byloje nebuvo pažeista.

184. Ši išvada atleidžia Teismą nuo pareigos vertinti šalių argumentus, ar Lietuvos valdžios institucijų taikytos priemonės galėjo būti pateisinamos

atsižvelgiant į ESTT praktiką (žr. šio sprendimo 125 punkte nurodytus pareiškėjų argumentus ir 134–135 punktuose pateiktus Vyriausybės argumentus). Šiuo klausimu Teismas tik pažymi, kad ESTT užduotis nustatyti, ar ES valstybės narės įvykdė savo pareigą užtikrinti laisvą prekių judėjimą, o Teismo užduotis šioje byloje – nustatyti, ar buvo pažeista pareiškėjų teisė į susirinkimų laisvę.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS 7 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

185. Pareiškėjai taip pat teigė, kad jie buvo nuteisti pažeidžiant Konvencijos 7 straipsnį, kuris nustato:

„1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.

2. Šis straipsnis nekliudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendrus teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.“

186. Vyriausybė ginčijo šį argumentą.

A. Šalių argumentai

1. Pareiškėjai

187. Pareiškėjai Kolegijai skundėsi, kad Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalis, pagal kurią jie buvo nuteisti, nebuvo aiškiai suformuluota, o nacionaliniai teismai ją aiškino netinkamai (taip pat žr. pareiškėjų argumentus pagal Konvencijos 11 straipsnį – šio sprendimo 103 punktas).

2. Vyriausybė

188. Vyriausybė pažymėjo, kad Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio 1 dalis yra įstatymas, su kuriuo susipažinti gali visi piliečiai ir kuris įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. Šioje nuostatoje vartojama sąvoka „šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas“ negali būti vertinama kaip nepakankamai aiški arba tiksli, nes įstatymuose teisėtai vartojamos bendro pobūdžio sąvokos, o ne pateikiami išsamūs sąrašai. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. spalio 4 d. sprendime (žr. šio sprendimo 56–59 punktus) apibūdino riausių nusikaltimo esmę.

189. Vyriausybės nuomone, pareiškėjus nuteisdami nacionaliniai teismai nenukrypo nuo šios nusikalstamos veikos apibrėžties interpretacijos. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjų elgesys galėjo sukelti didelę žalą ir dėl jo galėjo būti sugadinta asmeninė nuosavybė, pakenkta sveikatai ar net gyvybei;

didesnės žalos buvo išvengta, nes policija ėmėsi prevencinių priemonių ir organizavo alternatyvius eismo maršrutus.

190. Vyriausybės nuomone, pareiškėjų atsakomybę už riaušes taip pat buvo galima numatyti. Už tą pačią nusikalstamą veiką buvo baudžiama ir pagal „senąjį“ 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą, kuris galiojo iki 2003 m. balandžio 30 d. Mitingo organizatoriai (A. K. ir B. M.) buvo oficialiai raštu informuoti apie Baudžiamojo kodekso 283 straipsnio redakciją (žr. šio sprendimo 15 ir 17 punktus), todėl galėjo numatyti, kad gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jei užblokuos kelius. Kaip asmenys, kuriems tenka ypatinga atsakomybė už mitingus, jie taip pat galėjo konsultotis su teisės ekspertais.

191. Tiesa, kad pareiškėjų atvejis, ko gero, buvo pirmasis, kai buvo pritaikyta nuostata, reglamentuojanti riaušes. Vis dėlto tai, kad dėl objektyvių priežasčių nebuvo nacionalinių teismų praktikos (nusikalstamos veikos retumas), negalėjo automatiškai nulemti Konvencijos 7 straipsnio pažeidimo. Vėliau kiti asmenys buvo nuteisti už riaušes dėl 2009 m. įvykių (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 4 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-552/2012).

B. Kolegijos sprendimas

192. Atsižvelgdama į savo išvadas dėl Konvencijos 11 straipsnio, Kolegija nusprendė, kad jau išnagrinėjo pagrindinį byloje kilusį teisinį klausimą, todėl nagrinėti skundą pagal 7 straipsnį atskirai nebūtina (žr. Kolegijos sprendimo 87 punktą).

C. Didžiosios kolegijos vertinimas

193. Teismas pažymi, kad jau konstatavo, jog pareiškėjų teisės į taikių susirinkimų laisvę apribojimą „nustato įstatymas“, kaip suprantama pagal Konvencijos 11 straipsnio 2 dalį, įskaitant tai, kad pareiškėjai jį galėjo numatyti (žr. šio sprendimo 111–118 punktus). Jis taip pat pakartoja, kad 7 straipsnyje vartojama sąvoka „įstatymas“ reiškia tą pačią sąvoką, kuri vartojama kituose Konvencijos straipsniuose, t. y. sąvoką, kuri apima įstatymus kartu su teismų praktika ir kuriai taikomi kokybiniai reikalavimai, būtent galimybės susipažinti ir numatyti (žr. pakartotus atitinkamus principus byloje *Rohlena prieš Čekijos Respubliką* [DK], Nr. 59552/08, § 50, ECHR 2015). Be to, Teismas pažymi, kad savo pastabose Didžiajai kolegijai pareiškėjai konkrečiai nenurodė skundo, kurį pateikė Kolegijai pagal Konvencijos 7 straipsnį. Atsižvelgdamas į tai, Teismas mano, kad nebūtina atskirai nagrinėti, ar buvo pažeistas Konvencijos 7 straipsnis.

SPRENDIMAS KUDREVIČIUS IR KITI PRIEŠ LIETUVĄ

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI:

- 1) *nusprendžia*, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 11 straipsnis;
- 2) *nusprendžia*, kad nereikia atskirai nagrinėti skundo pagal Konvencijos 7 straipsnį.

Surašyta anglų ir prancūzų kalbomis ir paskelbta raštu 2015 m. spalio 15 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Søren Prebensen
Kanclerio pavaduotojas

Dean Spielmann
Pirmininkas

Remiantis Konvencijos 45 straipsnio 2 dalimi ir Teismo reglamento 74 taisyklės 2 dalimi, prie šio sprendimo pridedama teisėjo K. Wojtyczek atskiroji nuomonė.

D. S.
S. C. P.

TEISĖJO K. WOJTYCZEK PRITARIAMOJI NUOMONĖ

(Vertimas)

1. Visiškai pritariu kolegų nuomonei, kad susirinkimų laisvė yra itin svarbi demokratinei visuomenei ir turi būti ypač griežtai saugoma. Taip pat manau, kad Konvencija šioje byloje nebuvo pažeista. Vis dėlto norėčiau atkreipti dėmesį į tam tikrus niuansus, susijusius su sprendimo motyvais.

2. Prie motyvų Teismas bendrai nurodo, kad „[d]ėl viešosios tvarkos ir nacionalinio saugumo priežasčių Aukštosios Susitariančios Šalies taikomas reikalavimas gauti leidimą rengti susirinkimus iš esmės neprieštarauja 11 straipsnio dvasiai <...>“ (šio sprendimo 147 punktas), nenagrinėdamas aptariamų priemonės proporcingumo. Manęs neįtikina toks požiūris, kurį taikant, atrodo, bendrai pripažįstama, kad išankstinio leidimo rengti susirinkimus sistema atitinka Konvenciją. Laikantis tokio požiūrio nepakankamai atsižvelgiama į 11 straipsnio raidę. Reikalavimas, kad demonstracijai būtų iš anksto išduotas leidimas, yra kišimasis į 11 straipsnio 1 dalimi saugomą sritį ir turi būti vertinamas atsižvelgiant į šio straipsnio 2 dalį. Visų pirma ši priemonė turi atitikti proporcingumo principą. Norint atsakyti į klausimą, ar nagrinėjama priemonė yra būtina demokratinėje visuomenėje, neišvengiamai reikia atsižvelgti, be kita ko, į piliečių norimo organizuoti susirinkimo ir į vietų, kurioms taikoma priemonė, pobūdį. Be to, reikia išnagrinėti kiekvienu atveju susiklosčiusias faktines aplinkybes, atsižvelgiant į įvairių valstybių specifiką. Nors tam tikrais atvejais įpareigojimas gauti leidimą visiškai pateisinamas, kitais atvejais nebūtinai taip yra. Be to, reikia aiškiai atskirti išankstinio leidimo išdavimo sistemą nuo pranešimo sistemos, nes pastaroji yra daug mažiau ribojanti. Daugeliu atvejų įpareigojimo pranešti apie demonstracijos rengimą pakanka, kad būtų užtikrinta veiksminga visuomenės interesų ir trečiųjų šalių teisių apsauga, o įpareigojimas gauti išankstinį leidimą yra perteklinė priemonė.

Teismo požiūris, kurį taikant reikalaujama tam tikro valdžios institucijų lankstumo dėl nesankcionuotų, ir ypač spontaniškų, demonstracijų, neištaiso visų neigiamų pasekmių susirinkimų laisvei, kurių kyla bendrai pripažįstant, kad išankstinio leidimo rengti demonstracijas išdavimo sistema atitinka Konvenciją.

3. Konvencijos 11 straipsnyje saugoma taikių susirinkimų laisvė. Jis taikomas įvairių rūšių kolektyviniams veiksams, organizuojamiems siekiant išreikšti nuomonę. Būtina taikių susirinkimų sąvoką aiškinti plačiai ir atsižvelgti į principą *in dubio pro libertate*. Vis dėlto reikia nustatyti tam tikras nagrinėjamos nuostatos taikymo srities ribas. Nors susirinkimų laisvė reiškia nacionalinių valdžios institucijų pareigą imtis priemonių, būtinų demonstrantų saugumui užtikrinti, apribojant 11 straipsnio taikymo sritį taip

pat būtina atsižvelgti į valdžios institucijų pareigą veiksmingai apsaugoti trečiųjų šalių, kurias gali tiesiogiai paveikti kolektyviniai veiksmai, kurių poveikis gerokai viršija įprastas demonstracijų pasekmes, teises. Be to, apgailestauju, kad ši antroji nacionalinių valdžios institucijų pareiga nebuvo labiau akcentuota sprendimo motyvuojamojoje dalyje.

Man kyla didelių abejonų dėl to, ar pareiškėjų organizuotas magistrinių kelių blokavimas patenka į 11 straipsnio taikymo sritį. Sprendimo motyvuojamojoje dalyje teisingai pažymėta, kad kelių blokavimas buvo organizuotas siekiant sutrikdyti asmenų ir prekių judėjimą visoje šalyje (šio sprendimo 164–175 punktai). Tokio kelių blokavimo padariniai gerokai viršija įprastus trikdžius, kuriuos sukelia demonstracijos viešose vietose. Jie taip pat gerokai pranoksta sumanymą rengti sėdimąjį protestą aplink tam tikras konkrečias vietas, siekiant užblokuoti patekimą į jas. Pareiškėjai jų nuomonę propaguojančių veiksmų ėmėsi ne remdamiesi stipriais argumentais, o tiesiogiai pažeisdami daugelio trečiųjų asmenų teisėtus individualius ekonominius interesus ir trikdydami šalies ekonominį gyvenimą – taigi labiau remdamiesi jėgos argumentais. Mitinguotojų žinia turėjo būti ne tik išgirsta, ji turėjo tiesiogiai paveikti jų bendrapiliečius. Šiomis aplinkybėmis sprendimo motyvuojamojoje dalyje pareiškėjų veiksmai pagrįstai apibūdinti kaip smerktini (žr. šio sprendimo 174 punktą). Ar tokiems veiksams iš tiesų taikoma 11 straipsnio *prima facie* apsauga?

4. Atrodo, kad sprendimo motyvuojamojoje dalyje didelė reikšmė teikiama tam, kad – kaip pažymėjo Lietuvos teismai – ūkininkai galėjo pasinaudoti alternatyviomis teisėtomis priemonėmis savo interesams ginti, pavyzdžiui, galimybe pateikti skundus administraciniais teismams (žr. šio sprendimo 168 punktą). Šiuo požiūriu taikių susirinkimų laisvės apsauga galėtų būti koreguojama atsižvelgiant į tai, ar yra kitų atitinkamų interesų gynimo būdų, taip užtikrinant, kad Konvencijoje numatyta apsauga būtų taikoma atsižvelgiant į konkrečią situaciją.

Šiuo klausimu pažymėtina, kad demokratinėje valstybėje – Europos Tarybos narėje – piliečiai būtiniausiai turi įvairių priemonių, kurias taikydami gali kolektyviai reikšti savo nuomonę ir ginti savo interesus tiesiogiai ir sąmoningai nepažeisdami kitų asmenų judėjimo laisvės ir teisėtų ekonominių interesų. Kartu nemanau, kad tai, jog pareiškėjai turėjo galimybę ginti savo interesus pateikdami skundus administraciniais teismams, turi reikšmės jų veiksmų teisiniam kvalifikavimui. Net jeigu dėl įvairių priežasčių teismai negali veiksmingai apsaugoti mitinguotojų ginamų ekonominių interesų ir jų reikalavimų negalima nagrinėti teismuose, tai nepateisina kitų asmenų teisėtų interesų ir teisių pažeidimo. Ir atvirkščiai – galimybė nagrinėti per taikų susirinkimą pareikštus reikalavimus teisme negali sumažinti apsaugos, kurią mitinguotojai turi pagal 11 straipsnį, apimties.

5. Kad ir koks būtų atsakymas į klausimą dėl 11 straipsnio taikymo šioje byloje, išvada, kad Lietuvos valdžios institucijos laikėsi Konvencijos, atrodo

SPRENDIMAS KUDREVIČIUS IR KITI PRIEŠ LIETUVĄ

savaime suprantama. Atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, išsamiai išdėstytas sprendimo motyvuojamojoje dalyje, peticija netgi galėjo būti pripažinta aiškiai nepagrįsta.